

# LASTENSUOJELUN PERHEHOITAJAN JA SOSIAALI- TYÖNTEKIJÄN SUHTEESSA ILMENEVÄN VALLAN MER- KITYS LAPSEN EDULLE

Tiina Rutanen  
Maisterintutkielma  
Sosiaalityö  
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian  
laitos  
Jyväskylän yliopisto  
Kevät 2023

# JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Tiina Rutanen	
Työn nimi Lastensuojelun perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa ilmenevän vallan merkitys lapsen edulle	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 61
Tiivistelmä <p>Tämän Pro Gradu-tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten valta ilmenee lastensuojelun toimeksiantosopimuksella toimivan perhehoitajan ja perhehoitoon sijoitetun lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän suhteessa, ja mikä merkitys tällä vallalla on lapsen edun toteutumiseen perhehoidossa. Suhteessa ilmenevää valtaa lähestytään sekä perhehoitajan että sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Teoreettinen viitekehys paikantuu perhehoitoon lastensuojelun sijaishuollon sijoitusmuotona, lapsen etuun perhehoidossa, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan toimenkuviin sekä suhteen valtaasetelmiin.</p> <p>Tutkimus on laadullinen tutkimus ja tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Ohjaavana teoriana on Michel Foucault'n näkemyksiä vallasta. Tutkimuksen aineiston muodostavat perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden haastattelut. Haastatteluun osallistui viisi perhehoitajaa sekä viisi lastensuojelun sijaishuoltoa tekevää sosiaalityöntekijää.</p> <p>Tutkimuksen analyysin perusteella perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden suhteessa viimesijainen päätösvalta sekä vastuu lapsen edun toteutumisesta on sosiaalityöntekijällä. Perhehoitajalla on valtaa kodissa ja arjen toiminnoissa. Lapsen etu toteutuu parhaiten, kun perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhde on toimiva; kaikkia osapuolia kuullaan, asiantuntemusta arvostetaan, luotetaan ja työnjako on selkeä. Tällöin valta suhteessa on näkymätöntä. Valta tulee näkyväksi, kun yhteistyö suhteessa ei toimi ja osapuolien tavoitteet lapsen eduksi eroavat. Vallan käytöllä voidaan tällöin edistää lapsen etua, mutta valtataistelussa lapsen etu voi myös jäädä osapuolien muiden intressien varjoon. Tutkimuksen valossa perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän välillä on eniten vastakkainasettelua liittyen lapsen ja hänen biologisten vanhempiansa yhteydenpitoon.</p> <p>Tutkimuksen myötä on käynyt selkeäksi, että lastensuojelun perhehoidon rakenteet tulisi olla valtakunnallisesti yhtenevät, perhehoidon valvonnan tulisi olla yhtenäistä ja sijaishuoltoon tulee saada lisää sosiaalityöntekijöitä, jotta perhehoitajien tuki ja ohjaus olisi riittävää ja lapsi sekä perhe tulisivat kuulluiksi.</p>	
Asiasanat Sijaishuolto, Perhehoito, Perhehoitaja, Sosiaalityöntekijä, Suhde, Valta, Lapsen etu	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

*“Olen sijaisäiti. Minulla on valtaa. Sitä ei kannata kuitenkaan sanoa ääneen. Se ei sovi sijaisvanhemman imagoon eikä myöskään siihen, että hoidan osan jonkun toisen vanhemman tehtävistä. Yhteistyötähän tämä vain on.*

*Minulla on kuitenkin paljon valtaa suhteessa kotini oveen. Kun sijoitettu lapsi muutti kotiini, avasin kotini ovet viranomaisille. Siihen en voinut vaikuttaa. He eivät ehdi kuitenkaan käydä kovin usein, joten saamme elää kodissamme melko rauhassa.”*

***(Marja-Riitta Linna, Keinuu – voimaannuttavat taidemenetelmät osaksi lastensuojelun perhehoidon tukitoimia 2012–2014-hanke)***

## KUVIOT

KUVIO 1	Lastensuojelun ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava laadukas perhehoito (THL 2017) .....7
---------	---

## SISÄLLYS

1	JOHDANTO .....	1
2	PERHEHOITO LASTENSUOJELUN SIJOITUSMUOTONA .....	5
2.1	Lapsen sijoittaminen perhehoitoon .....	8
2.2	Lapsen etu lastensuojelun perhehoidossa .....	9
2.3	Aikaisempi tutkimus lastensuojelun perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden välisestä suhteesta .....	11
3	PERHEHOITAJAN JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET LASTENSUOJELUN PERHEHOIDOSSA.....	13
3.1	Perhehoitajan oikeudet ja velvollisuudet sijoitetun lapsen kasvattajana ..	13
3.2	Sosiaalityöntekijän oikeudet ja velvollisuudet sijoitetun lapsen julkisena huoltajana .....	15
4	VALTA SUHTEEN HALLINNASSA .....	17
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS .....	20
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset .....	20
5.2	Tutkimusaineiston keruu ja analyysimenetelmä .....	21
5.2.1	Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä .....	21
5.2.2	Vallan analyysi.....	23
5.3	Tutkimuksen eettisyys.....	24
6	VALTA PERHEHOITAJAN JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄN SUHTEESSA.....	27
6.1	Sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan valta toimijoina .....	27
6.2	Perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän yhteisessä toiminnassa oleva valta...	29
6.3	Tiedon valta perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa .....	33
6.4	Hallintavalta perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa .....	35
6.5	Sosiaalityöntekijän tuki ja kontrolli perhehoitajalle.....	37
6.6	Sijoitetun lapsen etu perhehoidossa .....	40
7	POHDINTA.....	43

## LÄHTEET

## LIITTEET

# 1 JOHDANTO

Perhehoito on ensisijainen sijaishuollon järjestämismuoto lastensuojelussa. Lastensuojelulain (417/2007) 50 §:n mukainen sijaishuolto järjestetään ensisijaisesti perhehoidossa ja laitoshoido järjestetään vasta, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa. Tarja Pösö (2015, 17) onkin todennut, että perhepohjaista sijoitusta pidetään lastensuojelun tavoiteltavana sijoitusmuotona ja että perhepohjaisuuteen liittyvä suhdemaailma sekä kodinomaisuus liitetään hyvään lapsuuteen.

Vuoden 2021 aikana Suomessa oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna 17 727 lasta, joista vuoden 2021 lopussa huostassa oli 9422 lasta. Huostassa olleista lapsista noin puolet oli perhehoidossa. Sijoitusmuodot vaihtelevat huomattavasti lapsen iän mukaan ja alle 6-vuotiaista lähes kaikki sijoitetut lapset ovatkin perhesijoituksessa, kun vastaavasti yli puolet 16–17 vuotiaista on sijoitettu laitokseen. (Forsell & Kuoppala 2022, 3, 7.) Tarja Pösön (2015, 17–18) mukaan teini-ikäisten sijoittaminen perhehoitoon nähdään haasteellisempänä kuin pienten lasten sijoittaminen. Pitkäaikaisissa sijoituksissa lapset pyritään sijoittamaan perhehoitoon (Forsell & Kuoppala 2022, 11). Perhehoito on lapselle yksilöllinen vaihtoehto ja se on myös sijoittajatahoille halvempi vaihtoehto kuin laitoshoido (Ketola 2008, 11).

Tässä tutkimuksessa tutkitaan, miten perhehoitajat näkevät oman valtansa sijoitetun lapsen kasvattajina ja hoivaajina työskennellessään lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden kanssa ja vastaavasti, miten sosiaalityöntekijät näkevät oman valtansa työskennellessään perhehoitajien kanssa tuen ja valvonnan toteuttajina. Lisäksi tavoitteena on tutkia, mikä merkitys tällä perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa olevalla vallalla on lapsen edun toteutumiselle perhehoidossa.

Petteri Niemen (2013) mukaan valta toimii jälkimoderneissa yhteiskunnissa hienovaraisilla tavoilla, jolloin valtaa on vaikea havaita ja tiedostaa. Valta on aina joidenkin ihmisten harjoittamaa valtaa, vaikka vallan käyttäjät eivät aina sitä tunnista tai täysin hallitse vallan käyttöä. Tunnetuimpia vallan määritelmiä ovat Robert Dahlin ja Steven Lukesin vallan määritelmät. Robert Dahlin (1957) on määritellyt vallan: ”A:lla on valtaa B:hen siinä määrin, kun hän saa B:n tekemään jotakin, mitä B ei muuten tekisi”. Vastaavasti Steven Lukes (1974) on määritellyt vallan seuraavalla tavalla: ”A

käyttää valtaa B:hen, kun A vaikuttaa B:hen hänen intressiensä vastaisesti”. Kaikki sosiaalinen järjestys edustaa vallan käyttöä mahdollistaen toimintaa eri muodoissa, mutta samalla myös rajoittaen toiminnan muotoja. Vallalla on siis merkitystä niihin sääntöihin ja resursseihin, joita yksilöt käyttävät jäsentäessään toimintaansa. Niemi toteaaakin, että Foucault on puhunut vallan ja vapauden pelistä, jossa ei koskaan vapauduta niin, että voitaisiin luoda vallasta vapaa tila ja lakata huolehtimasta vallan seuraavista siirroista. (Niemi 2013, 31, 34, 52–53.)

Mirjam Aranevan (2018) mukaan lastensuojelun toimenpiteiden on ensisijaisesti edistettävä lapsen tasapainoista ja monipuolista kehitystä ja hyvinvointia sekä mahdollistettava turvallinen kasvuympäristö. Lapsen suotuisa kehitys ja hyvinvointi turvataan sillä, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, lapsi, huoltaja ja vanhempi sekä lapsen tosiasiallisesta huollosta vastaava perhehoitaja toimivat yhdessä lapsen parhaaksi. (Araneva 2018, 49–50.) Perhehoidossa olevan lapsen edulle onkin oleellista, että yhteistyö kaikkien lapselle tärkeiden ihmisten kanssa toimii, mutta tässä tutkimuksessa keskitytään kuitenkin perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän väliseen työskentelyyn ja siellä esiintyvään valtaan.

Tämän tutkimuksen aihe lähti kehittymään omassa työssäni lastensuojelussa sijaishuoltoa tehdessä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olen huomannut, että sijaisperheiden arjessa on monia haasteita, joihin kaivataan sosiaalityöntekijää selvittämään tilannetta sekä tukemaan lasta ja sijaisvanhempaa. Tyypillisesti sosiaalityöntekijää kaivataan mukaan pohtimaan lapsen käyttäytymistä tai vuorovaikutuksen ongelmia sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä. Välillä tilanne perheessä voi kriisiytyä niin ongelmalliseksi, että sijoitetun lapsen sijoituspaikka joudutaan muuttamaan toisaalle. Huomioni myötä olen alkanut pohtimaan, mikä merkitys lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan suhteella on sille, että lapsen kehitys ja hyvinvointi turvautuvat lapsen edun mukaisesti ja lapsen sijoitus perheessä jatkuu tarvittavan ajan. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli lastensuojelun perhehoidossa on kaksinainen eli sosiaalityöntekijä tukee ja valvoo sijaisperhettä. Sosiaalityöntekijällä on tähän lain ja virkavastuun määräämä velvollisuus, joten hänellä on silloin valtaa tehdä tarvittavia toimenpiteitä. Sosiaalityöntekijä voi myöntää perheelle tarvittavia palveluja, mutta toisaalta sosiaalityöntekijällä on velvollisuus puuttua sijaisperheessä tapahtuviin epäkohtiin. Vastaavasti perhehoitajalla on valtaa arjen asioihin toimiessaan omassa kodissaan, vaikka sijaisperheen täytyykin olla valmis toimimaan sijoitetun lapsen verkoston kanssa ja tarvittaessa päästämään verkostoa omaan kotiinsa.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa ja ymmärrystä siitä, mikä merkitys lastensuojelun perhehoitajan ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän suhteessa ilmenevällä vallalla on perhehoidon toimivuuteen ja lapsen edun toteutumiseen perhehoidossa. Tutkimuksessa haastatellaan sekä perhehoitajia että

sosiaalityöntekijöitä ja saatua materiaalia analysoidaan käyttäen tukena ranskalaisen sosiologin Michel Foucault'n käsitystä vallasta. Lisäksi tuotetaan tietoa ja ymmärrystä siitä, miten vaativan tehtävän äärellä sijaisvanhemmat ovat huolehtiessaan sijoitetun lapsen kasvusta ja kehityksestä lapsen edun mukaisesti sekä miten monenlaista osaamista ja asiantuntemusta sosiaalityöntekijältä vaaditaan laajassa tehtäväkuvassaan. Lastensuojelun sosiaalityölle on tällä hetkellä tyypillistä, että sosiaalityöntekijät vaihtuvat ja monimutkaisiin lastensuojelun sijoitustilanteisiin ei ehditä perehtyä kunnolla. Vähämaan (2008, 2) mukaan tästä syntyy perhesijoituksen kompleksiseen ja epävarmaan kokonaisuuteen riskitekijä, kun lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä ei ole kokonaisvastuuta ja pitkän ajan tietoa lapsen tilanteesta.

Lastensuojelun perhehoitoa on toistaiseksi tutkittu melko vähän ja tämän vuoksi on tärkeää tuoda perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden ääntä kuuluviin perhehoitoon liittyen ja herätellä yhteiskunnallista keskustelua perhehoidon tilanteesta ja mahdollista kehittämisen kohteista. Leena Valkonen ja Tarja Janhunen (2016, 9) ovat koonneet tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi ja he ovat todenneet, että kansainvälistä perhehoitoa koskevaa tutkimusta löytyy runsaasti, mutta suomalaista perhehoitotutkimusta kaivataan kipeästi lisää. Lastensuojelun perhehoidosta löytyy yksi väitöskirja. Kati Hämäläinen (2012) on tutkinut perhehoitoa väitöskirjassaan *Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen*. Hämäläisen tutkimuksessa kävi ilmi, että lasten entinen ja nykyinen koti ovat sidoksissa toisiinsa ja kotia on mahdollista neuvotella uudelleen. Samoin lasten perhesuhteet entisessä ja nykyisessä kodissa ovat sidoksissa toisiinsa ja neuvoteltavissa. Verisiteet näyttäytyivät sijaisperhesuhteita vahvempina ja perhesuhteiden muutokset olivatkin lapsille merkittävämpiä kuin muutokset kodin suhteen. (Hämäläinen 2012.)

Näyttääkin siltä, että Suomessa ei ole erityisemmin tutkittu perhehoitajan ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välistä suhdetta, vaikka he kumpikin ovat isossa roolissa perheeseen sijoitetun lapsen elämänsä aikana. Sijaisperheistä on puutetta ja kaikki uusi tieto, joka mahdollisesti edesauttaa uusien perheiden lähtemistä mukaan tähän tärkeään työhön, ja jo mukana olevien perheiden pysymistä sijaisperheinä, on toivottavaa. Sijaisperhe on lapselle parempi vaihtoehto kuin laitoshoido, ja jokainen onnistunut sijoitus perheeseen on lapsen edun mukaista.

Tutkimusraportti etenee niin, että luvussa kaksi kuvataan, mitä lastensuojelun perhehoito on lapsen edun mukaisesti ja miten lapsen sijoittaminen perhehoitoon tapahtuu. Lisäksi esitellään aikaisempaa saman aihepiirin tutkimusta. Luvussa kolme käydään lävitse perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän oikeuksia ja velvollisuuksia lastensuojelun perhehoitoon liittyen. Luvussa neljä kuvataan, mitä valta on yksilöiden välisessä suhteessa ja luvussa viisi esitellään tutkimustehtävä sekä tutkimuksen toteutus. Luvussa kuusi analysoidaan haastatteluista saatua materiaalia selvittäen, mitä perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa ilmenevä valta on ja mikä merkitys



vallalla on lapsen edun toteutumiselle perhehoidossa. Tutkimusraportin päättää yhteen kokoava pohdinta.

## 2 PERHEHOITO LASTENSUOJELUN SIOITUSMUOTONA

Lastensuojelun sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun tai kiireellisesti tai hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä lapsen syntymäkodin ulkopuolella (Saastamoinen 2010, 5). Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Lastensuojelun viranomaisella on velvollisuus varmistaa lapsen edun mukainen huolenpidon toteutuminen ja aivan erityisesti lapsen henkiinjääminen tilanteissa, joissa lapsen kasvuolosuhteet tai lapsen huolenpidon puutteet uhkaavat vaarantaa lapsen henkeä, sijoittamalla lapsi kodin ulkopuolelle (Araneva 2016, 12).

Lastensuojelun perhehoito on sijoitetun lapsen hoidon, kasvatuksen ja muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä tehtävään hyväksytyssä perheessä (Eriksson & Säles 2021, 8). Perhehoitoa järjestetään sekä yksityisissä kodeissa että ammatillisissa perhekodeissa (Araneva 2018, 9). Tässä tutkimuksessa keskitytään yksityisissä kodeissa toteutettavaan perhehoitoon. Hyvinvointialue tekee tehtävään koulutetun perhehoitajan kanssa toimeksiantosopimuksen (Laki perhehoitolain muuttamisesta 606/2022), jossa määritellään perhehoitajan ja sijoittavan tahon molemminpuoliset oikeudet ja velvollisuudet. Perhehoito on julkinen hallintotehtävä, jossa on siirretty vastuu sijoitetun lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta perhehoitajalle (Araneva 2016, 307). Perhehoitajana voi toimia pariskunta, toinen heistä tai yksin asuva aikuinen (Eriksson & Säles 2021, 8). Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa saa samanaikaisesti olla hoidossa enintään neljä henkilöä perhehoitajan kanssa ja tähän lasketaan mukaan myös samassa taloudessa asuvat perhehoitajan alle kouluikäiset lapset tai muut erityistä hoitoa tai huolenpitoa vaativat henkilöt (Räty 2020, 523).

Lastensuojelussa toimeksiantosuhteisista perhehoitajista käytetään myös nimitystä sijaisvanhempi ja perheistä sijaisperhe. Sijoitetusta lapsesta voidaan puhua perhehoitoon sijoitettuna lapsena tai sijaislapsena. Kati Hämäläinen (2012, 54) on

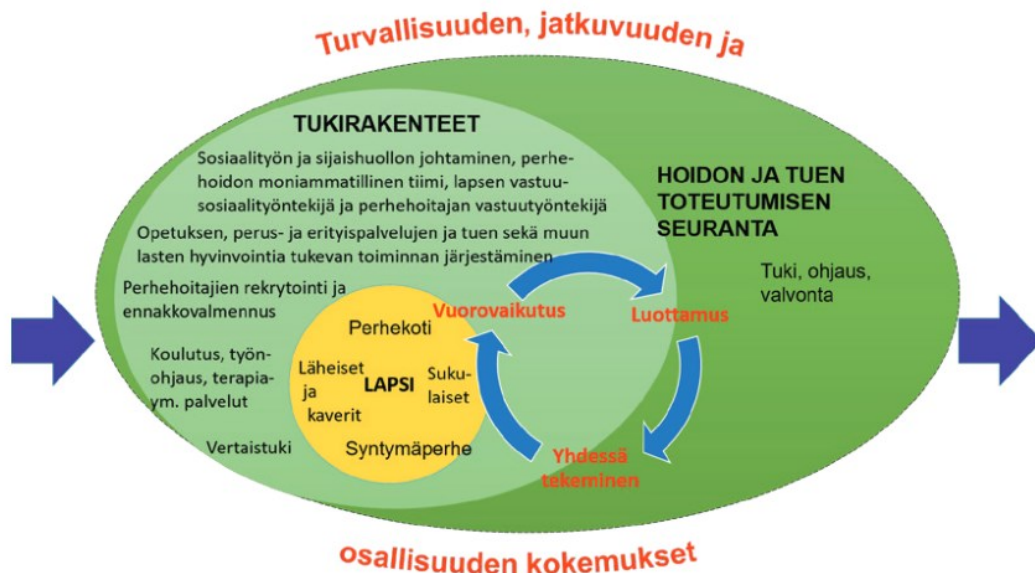
väitöskirjassaan todennut, että termit ”perhehoitoon sijoitettu lapsi” ja ”sijoitettu lapsi” ovat hyväksyttäviä termejä, mutta ”sijaislapsi” termissä on Hämmäläisen mielestä negatiivinen leimaava sävy, koska lapsi ei ole kenenkään sijainen. Mirjam Araneva (2016) on taas todennut, että lastensuojelussa suullisessa ja kirjallisessa kielessä tulee käyttää termejä ”perhehoitaja” ja ”perhekoti”, koska ne ovat lainsäädännön mukaisia ja mahdollisimman hienovaraisia. Termit ”sijaisvanhempi”, ”sijaisäiti” tai ”sijaisisä” saattavat aiheuttaa biologisille vanhemmille voimakkaan tunnereaktion, joka vaikeuttaa lapsen sijaishuollon hyväksymistä lapsen edun mukaisesti. (Araneva 2016, 178, 306–307.) Tässä tutkimuksessa käytetään sijaisvanhemmasta käsitettä perhehoitaja, koska se on myös lainsäädännössä käytetty termi ja perhehoitoa toteuttavista perheistä termiä sijaisperhe.

Perhehoitajat koulutetaan tehtävänsä ja koulutus onkin tarpeellinen perhehoitajille, koska tutkimusten mukaan perhehoitoon tulevilla lapsilla on enenevässä määrin terveyteen, mielenterveyteen ja kehitykseen liittyviä haasteita. Lisäksi perhehoitajat ovat mukana yhä moninaisimmissa lastensuojelun rakenteissa sekä systeemeissä ja tämä edellyttää uudenlaista osaamista. Koulutus on myös osoittautunut tärkeäksi keinoksi vähentää sijoitusten keskeytymisiä ja koulutus lisää myös perhehoitajien halukkuutta jatkaa tehtävässään. Sijaisperheen hyvinvoinnista huolehtiminen parantaa myös sijoitetun lapsen hyvinvointia ja parhaimmillaan perhehoito voi olla erilaisista ongelmista kärsivän lapsen tärkeintä kuntoutusta. (Valkonen & Janhunen 2016, 23.) Perhehoidossa lapselle tarjotaan korvaavaa kotia ja mahdollisuutta eheytyä kiintymyssuhteen avulla (Heino & Säles 2017, 12). Perhehoidon tavoitteena onkin antaa lapselle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin niin, että lapsen perusturvallisuus sekä sosiaalinen kehitys mahdollistuvat (Eriksson & Säles 2021, 8; Ketola 2008, 20).

Perhehoitajilta edellytetään normaalin hyvän vanhemmuuden lisäksi taitoa tukea lasta integroitumaan uuteen perheeseen sekä taitoa ottaa huomioon lapsen syntymäperhe ja lisäksi perhehoitajilla tulee olla tietoa ja taitoa vastata lapsen erityistarpeisiin (Berrick & Skivenes 2012, 1958). Perhehoito tarjoaa sijoitetulle lapselle kodin ja perheen, hoidon, huolenpidon, kuntoutusta ja kasvatusta silloin, kun asuminen syntymäperheen kanssa on mahdotonta. Tavoitteena on, että sijoitetuilla lapsilla on yhdenvertainen asema perhehoitajien omiin lapsiin nähden. (Heino & Säles 2017, 26.) Leena Valkosen (2008) mukaan tutkimuksissa on käynyt ilmi, että sijaisvanhemmilla on halua ottaa vastuuta ja pitää huolta perheeseen sijoitetusta lapsesta. Lapselle halutaan antaa rakkautta ja koti, jossa on turvallinen kasvuympäristö. (Valkonen 2008, 100–101.)

Alla kuvattu malli (kuvio 1) on Terveysten- ja hyvinvoinninlaitoksen työryhmän kehittämä malli. Sen on lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaavan laadukkaan perhehoidon malli (kuvio 1), joka kattaa koko lapsen sijoitusprosessin

perhehoidossa. Malliin sisältyy toiminta ennen lapsen sijoitusta perhehoitoon, toiminta perhehoidon aikana ja hoidon tavoitteen vahvistaminen sijoituksen loputtua. Mallin avulla tavoitteena on taata tavallista perhe-elämää tukevien toimintakäytäntöjen ja riittävän tuen kautta perhehoitoon sijoitetulle lapselle parasta mahdollista perhehoitoa ja edistää lapsen turvallisuuden, jatkuvuuden ja osallisuuden kokemuksia. Lisäksi tavoitteena on taata lapselle tasavertainen perheenjäsenyys sijaisperheessä. Malli rakentuu lapsen ja hänen läheistensä ympärille (keltainen ympyrä). Siniset nuolet kuvaavat toiminnan periaatteita läpäisten kaikki mallin tasot yhdistäen ne toisiinsa. Siniset paksut nuolet kuvion päädyissä kuvaavat lapsen perhehoitoon tuloa ja perhehoidon tai jälkihuollon päättymistä. Mallin ytimessä on lapsi ja mallin tarkoituksena onkin muistuttaa siitä, että kaiken perhehoidossa tehtävän tai tapahtuvan ja tekemättä jättämisten ja tapahtumatta jäämisten tulee palvella lapsen etua. Malli ohjaa yhteiseen tekemiseen ja vuorovaikutukseen yhdessä kaikkien lapselle läheisten ihmisten kanssa. Näiden ihmissuhteiden ja kiintymyssuhteiden vuorovaikutuksen laatu määrittää pitkälti sen, millaiseksi lapsi kasvuympäristönsä ja lapsuutensa kokee. Tukirakenteiden tarkoituksena on taas järjestää riittävä tuki lapselle, hänen vanhemmilleen, perhehoitajille kuin vastuutyöntekijöille. (Heino & Säles 2017, 47.)



Kuvio 1. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava laadukas perhehoito (THL 2017)

## 2.1 Lapsen sijoittaminen perhehoitoon

Lastensuojelulain 50 §:n mukaan, jos lapsi ei voi kasvaa syntymävanhempiansa luona, hänet on sijoitettava ensisijaisesti perhehoitoon. Siinä tapauksessa, että tukitoimintaan avulla perhehoito ei ole lapsen edun mukaista, voidaan lapsi sijoittaa laitoshoitoon. Saman lain 32 §:n mukaan ennen sijoittamista on selvitettävä sukulaisten tai muiden läheisten mahdollisuus ottaa lapsi luokseen asumaan. Perhehoito on lapsen kannalta parempi, koska se on kodinomaista ja mahdollistaa pysyvät sekä kestävät ihmissuhteet (Hallituksen esitys 256/2014 eduskunnalle perhehoitolaiksi).

Leena Valkonen ja Tarja Janhunen (2016) ovat kansainvälisten tutkimusten perusteella todenneet, että perhehoitoon sijoitetut lapset ovat yleensä alakouluikäisiä, joilla on kroonisia terveysongelmia tai käyttäytymiseen liittyviä ongelmia. Perheisiin sijoitettujen lasten syntymäperheet ovat tavallisesti rikkinäisiä ja köyhiä perheitä, joissa on ollut perheväkivaltaa tai lasten laiminlyömistä. Usein lasten vanhemmilla on myös mielenterveys- ja päihdeongelmia ja toinen vanhemmista saattaa olla vankilassa. (Valkonen & Janhunen 2016, 38–39.) Aranevan (2016) mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa tulee ottaa huomioon huostaanoton syyperusteet sekä lapsen fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tuen tarpeet. Hän onkin todennut, että perhehoito ei ole silloin lapsen edun mukaista, kun huostaanoton syyperusteena on lapsen oma käyttäytyminen, päihteet, ja vakava rikoskierre, koska tällöin lapsen ongelmiin puuttuminen edellyttää tavanomaista kotikasvatusta tiukempia rajoja ja valvontaa, ammatillista kasvatusotetta ja mahdollisuutta käyttää rajoitustoimenpiteitä. (Araneva 2016, 304–305.)

Lapsi voidaan sijoittaa lastensuojelun perhehoitoon avohuollon tukitoimenpiteenä, jolloin sijoituksen järjestäminen perustuu lapsen asiakassuunnitelmaan, jossa ilmaistaan toimenpiteen tarkoitus ja tavoitteet. Lapsen sijoitus avohuollon tukitoimenpiteenä ei miltään osin kavenna huoltajan oikeutta päättää lapsen asioista. Sijoituksen tulee olla lapsen edun mukainen ja sijoituksen tarkoituksena on aina perheen ja/tai lapsen tuen tarpeen arviointi ja kuntoutus. Avohuollon sijoituksen edellytykset ja lapsen huostaanoton tarve täytyy arvioida kolmen kuukauden välein. (Araneva 2018, 94–95, 102.) Avohuoltona järjestetty perhehoito edellyttää perhehoitajilta taitoa arvioida lapsen tuen tarpeita, mahdollisuutta tarjota kuntouttavia menetelmiä ja osallistua moniammatilliseen työskentelyyn (Heino & Säles 2017, 31).

Lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon myös kiireellisesti. Tällöin perhehoidossa puhutaan niin sanotusta kriisiperhesijoituksesta, jolloin sijoitus kestää viikoista muutamiiin kuukausiin (Heino & Säles 2017, 21). Lapsen kiireellinen sijoitus tulee silloin kyseeseen, kun lapsi on lastensuojelulain mukaisesti välittömässä vaarassa kasvuolosuhteesta tai lapsen huolenpidon puutteesta ja / tai lapsen käytöksestä johtuen. Kiireellinen sijoitus turvaa lasta välittömältä vaaralta ja tilapäisen

turvaamistoimenpiteen aikana hoidon ja huolenpidon lisäksi selvitetään huostaanoton tarvetta sekä tukitoimenpiteitä. (Araneva 2018, 105.) Kiireellinen sijoitus kestää korkeintaan 30 päivää, mutta se voi jatkua pidempään, jos lapsen huostaanottoa koskeva hakemus on tehty hallinto-oikeudelle tai huostaanottoasia on jo vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa (Hämeen-Anttila 2017, 238).

Huostaanotetun lapsen ensisijainen sijaishuoltopaikka tulisi olla lastensuojelulain 50 §:n mukaan perhehoidossa. Lastensuojelulain 40 §:n (8.7.2022/610) mukaan lapsi on otettava hyvinvointialueen huostaan ja hänelle on järjestettävä sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla näihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon arvioidaan olevan lastensuojelulain 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista. Aranevan (2016, 286) mukaan sijaishuolto kodin ulkopuolella tulee tarjota lapselle kotia paremman vaihtoehdon ja vastata lapsen tuen tarpeisiin.

Huostassapito on aina väliaikaista ja tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen (Pösö 2015, 19). Huostaanoton ja sijaishuollon tarpeellisuutta on arvioita säännöllisesti ja huostassapito on lopetettava viipymättä, jos yksikin peruste huostaanotolle poistuu ja lopettaminen ei ole selvästi vastoin lapsen etua. Lastensuojeluviranomaisen on aktiivisesti tuettava lapsen vanhempia muutostyöskentelyssä, jotta huostaanoton syyt poistuvat sekä tuettava lapsen ja vanhemman suhdetta. Perhehoitajalla on myös velvollisuus tukea lapsen yhteydenpitoa lapselle läheisiin henkilöihin. (Araneva 2018, 115).

## **2.2 Lapsen etu lastensuojelun perhehoidossa**

Suomessa on lakina voimassa Lapsen oikeuksien sopimus, joka edellyttää, että lapsen etu on ensisijainen ja että se on punnittava yksilöllisesti jokaisen lapsen kohdalla erikseen (Kalland 2015, 166). Sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki ohjaavat lapsen edun arviointia (Eriksson & Säles 2021, 11). Lapsen etu on lastensuojelun tärkein periaate ja se merkitsee, että lapsen tarpeet on aina otettava huomioon ensisijaisesti (Hämeen-Anttila 2017, 228). Lapsen etua arvioitaessa on löydettävä jokaisessa tilanteessa sellainen ratkaisu, joka turvaa lapselle hyvän hoidon ja kasvatuksen ja oikeuden vanhempiinsa (Räty 2020, 13). Lapsen oma näkemys on otettava huomioon sitä painokkaammin, mitä kehittyneempi lapsi on (Eriksson & Säles 2021, 11).

Lapsen oikeuksien komitea jakaa lapsen edun käsitteen kolmeen osaan. Ensimmäiseksi lapsen etu on suoraan sovellettavaa aineellista oikeutta eli lapsella on oikeus siihen, että hänen etunsa arvioidaan ja otetaan ensisijaisesti huomioon päätettäessä häntä koskevista asioista. Toiseksi lapsen etu on perustavanlaatuinen tulkintaperiaate, joka tarkoittaa sitä, että tilanteissa, joissa lainsäädännös voidaan tulkita useammalla tavalla, tulee valita tapa, joka parhaiten toteuttaa lapsen etua. Kolmanneksi lapsen etu on menettelysääntö, jonka mukaan aina kun tehdään lapseen vaikuttavia päätöksiä, on arvioitava päätöksen myönteiset ja kielteiset vaikutukset lapseen. Lapsen etu tulee lastensuojelussa arvioida ja osoittaa vertailemalla eri toimenpidevaihtoehtojen ja ratkaisujen vaikutusta lapsen etuun. Lapsen edun arviointi on aina ainutkertainen toimenpide, joka tulee suorittaa niin, että otetaan huomioon lasta koskevat erityisolosuhteet ja lapsen oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä asiassa, vaikka vastuu ratkaisussa lapsen edun mukaisesti on aina aikuisella. (Araneva 2016, 10–12, 175.) Sijaishuollossa lapsen etu on ratkaistava tapauskohtaisesti, lapsen kanssa on keskusteltava ja lapsen on saatava tarvitsemansa tieto. Lisäksi lapsen kanssa on kerättävä häntä itseään ja hänen historiaansa koskevaa tietoa valokuvina, muistoina ja muistoesineinä, joiden tulee olla lapsen saatavilla elämän kaikissa vaiheissa. (Heino & Säles 2017, 18.)

Erikssonin ja Säleksen (2021) mukaan lapsen etu on arvioitava jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti ottaen huomioon lapsen erityistilanne ja lapsen erityispiirteet. Lastensuojelua toteutettaessa, ja siten myös perhehoitoon lasta sijoitettaessa, on otettava huomioon, että seuraavat asiat saadaan parhaimmalla tavalla turvattua lapselle: 1) tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi 2) läheiset jatkuvat ihmissuhteet 3) mahdollisuus saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa 4) taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus 5) turvallinen kasvuympäristö 6) ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus 7) itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen 8) mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omissa asioissa 9) oikeus kielelliseen, kulttuuriseen ja uskonnollisen taustan kunnioittamiseen. (Eriksson & Säles 2021, 11.)

Tänä päivänä sijoitettujen lasten ja heidän perheiden tarpeet ovat yhä moninaisempia ja lastensuojelun perhehoidolla yritetään vastata tähän. Sijoitetuista lapsista joka toinen on teini-ikäinen, ja he tarvitsevat erilaisia asioita ja toimintaa kuin pienet lapset. Lapsen etu onkin, että on olemassa erilaisia sijaisperheitä. (Heino & Säles 2017, 12.) Lapsen edun nimissä on velvollisuus pyrkiä mahdollisimman rakentavaan kaikkien osapuolten näkemykset huomioivaan yhteistyöhön (Rabb 2008, 165).

## 2.3 Aikaisempi tutkimus lastensuojelun perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden välisestä suhteesta

Australiassa Blythe, Halcomb, Wilkers ja Jackson (2013) ovat tehneet narratiivisen tutkimuksen, jossa oli mukana 20 perhehoitajaa. Mukana olleet perhehoitajat kokivat olevansa sijoitetuille lapsille ensisijaisesti äitejä eikä maksettuja hoitajia. He kokivatkin, että kaikki, mikä esti heitä vastaamasta sijoitetun lapsen tarpeisiin ja kasvuun sekä kehitykseen, aiheutti heille syyllisyyttä ja vaikutti heidän omaan hyvinvointiinsa kielteisesti. Perhehoitajat toivat esille, että heillä on vallan ja auktoriteetin puutetta roolissaan, koska lastensuojelujärjestelmä nostaa esille enemmän oikeudellisia kuin tunnenäkökulmia. Yksi haastatelluista perhehoitajista oli todennut, että jos uskoo jonkin asian olevan lapsen edun mukaista, vaikka lastensuojelujärjestelmä ei sitä niin näe, on joskus parempi tehdä se ja pyytää anteeksi tehtyä jälkikäteen. Tutkimuksessa nousi esille, että lastensuojelujärjestelmän asiantuntijoilta toivottiin tukea ja neuvoja lasten kanssa työskentelyyn liiallisen kontrolloinnin sijaan. (Blythe ym. 2013, 87, 90–92.)

Suomalaisia tutkimuksia, jotka käsittelevät lastensuojelun perhehoitajan ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa ilmenevää valtaa, löytyi yksi pro gradu -tutkielma. Jonna Ylitalo (2012) on tutkinut vallan näkökulmasta lastensuojelun ja perhehoidon välisen suhteen näyttäytymistä Perhehoito-lehdissä. Ylitalon tutkielmassa valta näyttäytyi kontrollointina, jota viranhaltija käyttää julkisen vallan edustajana asiantuntijatiedon, kurinpitovallan ja puheeksi ottamisen vallan kautta. Toisaalta taas tutkielmassa kävi ilmi, että perhehoitajalla on valtaa pyytää tai vaatia lastensuojelulta tukea ja palveluja, joita on heille velvollisuus järjestää. Sosiaalityöntekijällä nähtiinkin olevan vallan käyttäjän roolin lisäksi mahdollistajan ja tukijan rooli. Toimivana roolina nousikin esiin perheen rinnalla kulkijan rooli, jolloin tehdään yhteistyötä niin, että ollaan tasa-arvoisessa asemassa. Tällöin perhehoitaja antaa tietoa perheen tilanteesta ja sosiaalitoimi vastaavasti tarjoaa tukea. (Ylitalo 2012, 57–59.)

Muutamia muita samaan aihepiiriin viittaavia tutkimuksia on tehty lähinnä perhehoitajien tuen saantiin liittyen sekä siihen mitä perhehoitajilta odotetaan sijoitetujen lapsien sijaisvanhempina. Pirjo Vähämaa (2008) on lisensiaatin tutkimuksessaan tutkinut lastensuojelun perhesijoituksen onnistumista sosiaalityön kokemustietona. Tästä tutkimuksesta käy ilmi, että sosiaalityöntekijän tiivis kontakti sijaisperheeseen ja lapseen on keino huomata merkkejä mahdollisista tulevista ongelmista. Toisaalta sijaisvanhemmilta odotetaan varmuutta toimia sijoitetun lapsen kanssa niin kuin lapsiperheissä yleensä toimitaan, kysymättä jokaista asiaa sosiaalityöntekijältä. (Vähämaa 2008, 55, 63.)

Laura Säisänen (2020) sosiaalityöntekijöihin kohdistetussa maisterin tutkielmasaan on todennut, että sosiaalityöntekijät kokevat pääsääntöisesti, että tuen ja



kontrollin yhdistäminen perhehoidossa onnistuu, ja he pystyvät tiedustelemaan sijaisperheiltä yksityisiä asioita. Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät olivat olleet yksimielisesti sitä mieltä, että perhehoitajien tulee kertoa sosiaalityöntekijöille yksityisistään asioista. Sosiaalityöntekijät kokivat kuitenkin, että epäkohtien havaitseminen ja niihin puuttuminen on haastavaa sekä keskustelu perhehoitajien kanssa lapsen biologisen perheen jälleenyhdistämisen tavoitteista. Tutkimuksen tuloksista käykin ilmi, että lapsen etua perhehoidossa tukee sosiaalityöntekijöiden tuki perhehoitajille, perhehoidon toimijoiden selkeät roolit sekä sosiaalityöntekijän kyky yhdistää tuki ja kontrolli. Tämä edellyttää, että sosiaalityöntekijä on saanut riittävän perehdytyksen valvontaan ja valvonta on selkeästi organisoitu. Lapsen edun toteutumisen kannalta on myös tärkeää, että on riittävästi henkilöstöresursseja valvontaan, ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tapaa lasta riittävän usein. (Säisänen 2020.)

Parviaisen ja Rintamäen (2020) maisterintutkimuksessa, jossa oli haastateltu perhehoitajia, kävi ilmi, että tuki perhehoitajille on riittämätöntä. Tutkimuksessa tuli esiin esimerkiksi vuorovaikutusongelmat sosiaalitoimen kanssa, ja perhehoitajat kokivatkin, että he eivät tulleet kuulluiksi eikä heidän asiantuntemustaan arvostettu. (Parviainen & Rintamäki 2020.) Myös Lastensuojelun keskusliiton (2011) selvityksessä sijaisvanhemmista noin 30 prosenttia koki, että ei ollut saanut riittävästi tukea sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijältä. Selvityksessä tulikin esiin, että toiset kunnat tarjosivat riittävästi tukea sijaisvanhemmille, mutta toisissa kunnissa oli pulaa työntekijöistä, ajasta ja resursseista. Sijaisvanhemmat olivat myös pohtineet sitä, miten tuen puuttumiseen voisi puuttua. Kyselyyn vastanneet sijaisvanhemmat olivat myös arvioineet, että saadun tuen määrä oli riippuvainen sijaisperheen ja sijoittajakunnan välisestä fyysisestä etäisyydestä. Vastauksista oli noussut esiin esimerkiksi se, että joissakin tapauksissa sijaisvanhempien vastuulla oli käydä tapaamassa sijoittajakunnan työntekijöitä sijoittajakunnan sosiaalitoimistossa. Samassa selvityksessä esiin tuli myös, että sijaisvanhemmilta vaaditaan paljon oma-aloitteisuutta ja taistelutahtoa palvelujen saamiseksi, koska sosiaalityöntekijät eivät ole pystyneet aktiivisesti tukemaan sijaisvanhempia palvelujen saamisessa. Joissain tilanteissa sosiaalityöntekijät olivat rajanneet palvelujen järjestämisen tukemisen työkuvaransa ulkopuolelle, vaikka lapsen vastuusosiaalityöntekijän tehtävänä on auttaa lapsen palvelujen järjestämisessä. (Heinonen 2011, 12, 14–15, 20.)

### **3 PERHEHOITAJAN JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET LASTENSUOJELUN PERHEHOIDOSSA**

#### **3.1 Perhehoitajan oikeudet ja velvollisuudet sijoitetun lapsen kasvatelijana**

Perhehoitaja vastaa sijaishuollossa olevan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, jolloin hän hoitaa julkista hallintotehtävää. Perhehoitajan on osaltaan huolehdittava, että sijaishuollossa olevan lapsen perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat. Perhehoitajalla on kuitenkin vain rajoitettu oikeus tehdä päätöksiä lasta koskevissa asioissa. Perhehoitaja ei voi esimerkiksi hoitaa huoltajan tehtäviä käyttämällä puhevaltaa lapsen asiassa ja perhehoitajalla on vaitiolovelvollisuus. (Eriksson & Säles 2021, 11, 22). Perhehoitaja vastaa perheeseen sijoitetun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta yhteistoiminnassa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen huoltajan sekä vanhemman kanssa. Aranevan (2016, 307) mukaan perhehoitajalla on oikeus päättää vain lapsen tavanomaiseen arkeen liittyvistä toimista ja toimenpiteistä. Julkinen hallintotehtävä annetaan perhehoitajalle perhehoitolain (263/2015) 10 §:ssä tarkoitetulla toimeksiantosopimuksella niin, että viranomainen kantaa lopullisen vastuun toiminnan laillisuudesta (Araneva 2018, 14, 32). Valkosen (2008, 105) mukaan tutkimuksissa on käynyt ilmi, että perhehoitajien mielestä sijaisvanhemmuuden tekee erityiseksi se, että sijaisvanhemmalla ei ole oikeutta päättää sijoitetun lapsen asioista samalla tavalla kuin oman lapsen asioista.

Perhehoitajan odotetaan tarjoavan perheeseen sijoitetulle lapselle turvallinen kasvuympäristö, jossa lapsi ei joudu kohtaamaan pahoinpitelyä tai laiminlyöntejä (Valkonen 2008, 102). Perhehoitajan kodin tulee olla terveydellisiltä, sosiaalisilta ja

muilta olosuhteiltaan lapselle sopiva (Räty 2020, 523). Lapsen hoivasta ja huolenpidosta tulee pitää huolta ja lasta tulee tukea koulunkäyntiin. Lapsen sosiaalisuutta ja tunne-elämää tulee edistää ja perhehoitajan tulee tunnistaa, jos lapsella on fyysisiä tai mielenterveydellisiä hoitotarpeita. Lapsen oman kodin kulttuuriin liittyvät tarpeet tulee huomioida ja lapsen elämää koskevien suunnitelmien toteutumista tulee tukea. (Valkonen 2008, 102.) Perhehoitaja on velvollinen ilmoittamaan lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, jos perhehoidossa tapahtuu muutoksia tai perhehoitajan perhetilanteessa tapahtuu muutoksia (Räty 2020, 523).

Lastensuojelulain mukaisesti perhehoitajan tulee tukea ja edistää lapsen ja hänen vanhempiansa sekä muiden lapselle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa (Araneva 2016, 309). Lapsen asiakassuunnitelmassa sovitaan yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden läheisten kanssa (Eriksson & Säles 2021, 60). Perhehoitajalla on myös oltava halua kehittää itseään sijaisvanhempana tuen ja koulutuksen kautta sekä osallistua työskentelyyn lastensuojelun työntekijöiden ja muiden yhteistyötahojen kanssa. (Valkonen 2008, 102–103.) Perhehoitajalla on velvollisuus tehdä yhteistyötä lapsen asioissa kaikkien lapsen elämään liittyvien tahojen kanssa (Eriksson & Säles 2021, 60). Arvioitaessa sijaisperheeseen sijoitetun lapsen etua on keskeisessä asemassa juuri perhehoitajan yhteistyökyky sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja vanhempien kanssa (Araneva 2016, 309).

Perhehoitajalle voidaan lain mukaan siirtää vastuu lapsen arkipäivän hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta sekä oikeudesta päättää niiden toteutumiseen liittyvistä tavanomaisista lapsen arkeen liittyvistä toimista ja toimenpiteistä kuten kotiin-tuloajoista, ruokailu- ja nukkumaan menoajoista sekä kotitöistä. Tähän kuuluu myös tavanomainen kotikasvatus ja siihen liittyvät erilaiset kasvatukselliset seuraamukset, mutta ne eivät saa olla verrattavissa rajoitustoimenpiteisiin. Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa voidaan yhteisesti sopia, että perhehoitajan vastuulla on säännöllinen yhteydenpito lapsen kouluun tai päivähoitoon päivittäisissä asioissa, ja perhehoitaja voi toteuttaa lapsen säännölliset käynnit esimerkiksi neuvolaan ja terapiaan. Perhehoitajan on kuitenkin viipymättä oltava yhteydessä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään, jos lapsen arjessa on poikkeuksia, joiden ratkaiseminen vaikuttaa esimerkiksi lapsen terveyteen. Perhehoitajalle ei siirry oikeutta päättää lapsen henkilökohtaisista asioista, jotka liittyvät esimerkiksi lapsen kiirettömään terveydenhuoltoon tai sairaanhoitoon tai opetukseen. (Araneva 2016, 322–323.) Perhehoitajalla ei ole myöskään lain mukaan oikeutta allekirjoittaa lapsen arkielämään ja koulunkäyntiin liittyviä papereita (Heino & Säles 2017). Samoin perhehoitajalla ei ole oikeutta pyytää lapsen henkilöön liittyviä lausuntoja, kannanottoja tai yhteenvetoja lasta hoitavalta taholta, koulusta, päivähoidosta tai muusta vastaavasta paikasta. (Araneva 2016, 322–323.) Eriksson ja Säles (2021, 63) kuitenkin toteavat, että perhehoitajalla on oikeus saada sijoittavalta taholta välttämättömät tiedot lapsen hoitamiseksi

salassapitosäädösten estämättä. Perhehoitaja ei myöskään voi hakea lapselle taloudellisia etuuksia tai muita tukitoimia, koska perhehoitajalla ei ole oikeutta käyttää lapsen puhevaltaa tai edustaa lasta, mutta hän voi valmistella hakemuksia, koska tuntee lapsen tarpeet (Araneva 2016, 323).

### **3.2 Sosiaalityöntekijän oikeudet ja velvollisuudet sijoitetun lapsen julkisena huoltajana**

Lastensuojelun sijaishuollon perhehoidon aikana lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli huolehtia lapsen hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisesta sekä huolehtia lapsikohtaisesta valvonnasta eli jokaisella perhehoidossa olevalla lapsella täytyy olla oma sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä seuraa ja arvioi lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteutumista lapsen etu edellä. Ensisijainen tehtävä sosiaalityöntekijällä on huolehtia lapsen oikeudesta tarvitsemaansa hoivaan, huolenpitoon ja kasvatukseen. Sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on tavattava lapsi ja keskusteltava sijaisperheen jäsenten kanssa riittävän usein henkilökohtaisesti, että arviointi toteutuu ja lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. (Eriksson & Säles 2021, 15, 19, 21.) Tapio Rätty (2020) onkin todennut, että perhehoitolain mukaan lapsen sijoittaneen tahon tehtävänä on valvoa, että sijoitus perhehoitoon tapahtuu perhehoitolain mukaisesti ja lapsi saa sijoituksen aikana tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Helavirran (2016) tutkimuksen mukaan perhehoidossa olevien lasten asioista vastaaminen työllistää lapsen vastuusosiaalityöntekijää enemmän kuin laitoksissa olevien lasten asioiden hoitaminen (Heino & Säles 2017, 13).

Sosiaalityöntekijällä on aina viimekätinen oikeus päättää huostaanoton aikana lapsen tosiasiallisen huollon ja hoidon sisällöstä. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää sijaishuollon aikana lapsen henkilöön liittyvistä merkittävistä asioista, joiden vaikutukset ulottuvat perhekodin tavanomaisen arjen ulkopuolelle. Sosiaalityöntekijä käyttää merkittävää julkista valtaa päättäessään esimerkiksi lapsen olinpaikasta, opetuksesta ja terveydenhuollosta. Lapsen huostaanoton myötä myös lapsen tosiasialliseen huoltoon liittyvät tehtävät kuten hoito, kasvatusta, valvonta ja muu huolenpito siirtyvät sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. Koska sosiaalihuollon viranhaltijat eivät voi vastata huostaanottoon liittyvästä lapsen tosiasiallisesta hoito- ja kasvatustehtävästä, voidaan tämä julkinen hallintotehtävä siirtää perhehoitajalle. Lastensuojeluviranomaisen tehtäväksi jää kuitenkin valvoa, että lapsen oikeudet toteutuu. (Araneva 2016, 307, 316.) Lastensuojelulaisissa on kuitenkin säädetty yhteistyöstä, jossa sosiaalityöntekijä yhdessä lapsen, lapsen vanhemman ja huoltajan sekä perhehoitajan kanssa arvioi lapselle annettavaa hoitoa ja kasvatusta. (Araneva 2018, 77.)

Lastensuojelun sijaishuollossa toimitaan usein niin, että perhehoitoon sijoitetun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee toimeksiantosopimuksen perhehoitajan kanssa, myöntää taloudellisen korvauksen, valvoo perhehoitajaa, mutta myös järjestää tukitoimia ja antaa perhehoitajalle psykososiaalista tukea. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä joutuu toimimaan suhteessa perhehoitajaan monessa keskenään ristiriitaisessa roolissa. Tämän vuoksi on perusteltua epäillä, että miten on mahdollista vapautua eri rooleista ja luoda tasavertainen kumppanuus perhehoitajan kanssa. (Rabb 2008, 153.) Valkonen ja Janhunen (2016, 55) ovat todenneet, että sosiaalityöntekijän säännöllinen ja luotettava tuki sekä yhteistyö, jossa pyritään samaan tavoitteeseen ja sosiaalityöntekijän yritys ymmärtää perheen ja lapsen tilannetta ovat yhteydessä perheeseen sijoitetun lapsen hyvinvointiin. Aranevan (2016) mukaan sosiaalityöntekijän tulee ennen lapsen sijoittamista perhehoitoon varmistaa, että perhehoitaja on tietoinen lainsäädännön asettamista sijaishuollon toteuttamiseen liittyvistä reunaehdoista, jotka määrittelevät perhehoitajan juridisen aseman lapsen sijaishuollossa. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee esimerkiksi huolehtia, että perhehoitaja tiedostaa vaitiolovelvollisuutensa, koska sijaishuollossa olevan lapsen tietoja voi luovuttaa vain sellaisille henkilöille, joilla on lakiin tai puheena olevaan lapseen liittyvään tehtävään perustuva oikeus saada tietoja. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulee varmistua ennen lapsen sijoittamista sijaisperheeseen, että perhehoitajalla on tieto siitä, että hänen tulee edistää lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. (Araneva 2016, 324–325.)

Sosiaalityöntekijä voi käydä sijoituksesta vastaavan toimielimen valtuuttamana tarkistamassa perhehoitajan kodin perustellusta syystä. Tällainen syy voi olla perhehoidossa olevan henkilön pyyntö tai jostain muusta kautta sijoittavalle taholle on tullut ilmoitus, jossa epäillään perhekodissa olevan tarkastusta vaativia epäkohtia. Tarvittaessa tarkastus perhehoitajan kotiin voidaan tehdä ilmoittamatta. Jos perhehoito osoittautuu sopimattomaksi tai puutteelliseksi, on perhehoitajaa ohjeistettava työsään. Sijoittaneella taholla on tämän jälkeen mahdollisuus siirtää lapsi asumaan toiseen paikkaan, jos lapsen hoito ei edelleenkään toteudu lapsen edun ja tarpeiden mukaisella tavalla. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on viime kädessä vastuussa siitä, että lapsi saa perhehoidossa tarpeensa mukaista hoitoa ja huolenpitoa. (Räty 2020, 523–524, 526.)

## 4 VALTA SUHTEEN HALLINNASSA

Tässä tutkimuksessa lähdetään liikkeelle oletuksesta, että myös perhehoitaja käyttää valtaa toimiessaan sosiaalityöntekijän kanssa eikä vain sosiaalityöntekijä julkisen vallan käyttäjänä valvoessaan ja tukiessaan perhehoitajan työskentelyä. Kaikki sosiaalinen järjestys edustaa vallankäyttöä mahdollistaen ja rajaten toiminnan muotoja (Niemi 2013, 52). Aikion (2017) mukaan vallankäyttöön liittyy eri osapuolten välisiä intressiristiriitoja sekä tarvetta luoda konsensusta niiden välille. Valta vuorovaikutuksellisenä kykynä pyrkii tuomaan esiin sitä, milloin toinen saa toisen osapuolen toimimaan tarkoittamallaan tavalla. (Aikio 2017, 24, 26.) Kirsi Juhila (2009, 56) onkin todennut, että kaikki ovat vallasta riippuvaisia ja kukaan ei ole vallan ulkopuolella. Ranskalaisen sosiologin Michel Foucault'n mukaan valtaa on kaikkialla ihmisten välisissä suhteissa (Alhanen 2007, 120).

Tässä tutkimuksessa perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa ilmenevää valtaa lähestytään Foucault'n valtakäsitysten kautta. Michel Foucault (1980, 34) on todennut, että valta on suhdeverkko, strategia, jonka alistuskeinot eivät ole "anastamista" vaan toimintaa. Kirsi Juhila (2009) näkee Foucault'n määritelmän niin, että produktiivinen valta on suhteiden verkosto eli valta toteutuu sosiaalisissa käytännöissä ja on olemassa ainoastaan toiminnassa. Suhteiden verkostoissa osallisilla ei ole valtaa toistensa yli, vaan kyse on tietynlaisesta pelaamisesta, jossa ei ole jaettu samanlaisia lähtökohtia kaikille (Juhila 2009, 56). Ilpo Helénin (2010) mukaan Foucault'laisessa valta-analytiikassa valta käsitetään hajautuneeksi, jolloin valta koostuu useista suhteista, toimijoista ja vallan subjekteista, joista rakentuu vallan harjoittamisen järjestely tai tilanne. Valtaa ei voi palauttaa järjestykseen, ylivallan rakenteeseen, instituutioihin eikä herruuden harjoittajiin. (Helén 2010, 27–28.) Samuli Aikio (2017) onkin todennut, että Foucault'n mukaan valta tuottaa erilaisia asioita kuten tietoa ja mielihyvää sen lisäksi, että se kieltää, estää, naamioi, tukahduttaa tai estää toimijoita käyttäytymästä jollakin tavalla. Valtaa ei myöskään voi omistaa, hankkia, siirtää tai vaihtaa eli se ei ole hyödyke, vaan sitä harjoitetaan. (Aikio 2017, 14–15.)

Helénin (2010) mukaan Foucault´laisesta näkökulmasta valta on biovaltaa kohdistuen ihmisyksilöihin ja -populaatioihin. Vallalla pyritään muovaamaan, hyödyntämään, voimaperäistämään ja ohjaamaan yksilöiden kykyjä ja ominaisuuksia. (Helén 2010, 28.) Juhila (2009, 57) onkin todennut Foucault´a mukaillen, että hallinnassa on kyse ihmisiin kohdistuvasta toiminnasta, jossa toiset osapuolet ohjaavat toisten toimintaa kohti tiettyjä päämääriä. Samuli Aikio (2017) on taas tulkinnut Foucault´a, että valtasuhteessa henkilö yrittää kontrolloida toisen käyttäytymistä ja valtaa harjoitettaessa siihen osallistuvat yksilöt ovat vuoroin vallan kohteina ja vuoroin vallan välineinä (Aikio 2017, 15, 31). Helén (2010) tuo myös esiin sen, että Foucault´n mielestä hallinta kohdistuu toisten lisäksi itseän. Hallintaan kuuluu täten itsehallinta eli etiikka. Itsen hallitsemista ei voida erottaa toisten hallitsemisesta ja toisen hallittavana olemisesta. (Helén 2010, 29, 45.) Hallintavallassa on kyse siitä, että yhdistetään yksilölle ulkoinen vallankäyttö ja yksilön itseensä kohdistama vallankäyttö. Hallintavalta pyrkii nimenomaan vaikuttamaan yksilön itseohjautuvuuteen. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11.)

Michel Foucault´n ajatuksissa myös tieto ja valta kytkeytyvät toisiinsa ja Foucault (1980, 35) onkin todennut, että valta ja tieto edellyttävät toinen toistaan. Aikio (2017) on tulkinnut tämän Foucault´n käsityksen, että tieto edellyttää valtasuhteita, mutta myös tuottaa vallan käytön kohteita. Tieto tuottaa ja vahvistaa valtaa, mutta se voi myös heikentää sitä ja tarjota mahdollisuuden vastarintaan. Yksilöillä voi olla myös toisista yksilöistä ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta riippumatonta tietoa. Tällöin on kyseessä asetelma, jossa toimijoilla on tiedollinen resurssiepätasapaino ja tämä mahdollistaa enemmän tietävän vallan vähemmän tietävän yli. (Aikio 2017, 15–17.)

Kai Alhanen (2007, 137) on tulkinnut Foucault´a, että valtasuhteet määrittävät ketkä diskurssissa saavat määrätä ja mitkä kriteerit ovat hyväksytyjä. Foucault´n mukaan ihmisten väliset eroavaisuudet esimerkiksi tietojen, taitojen ja varojen sekä kompetenssien välillä vaikuttavat siihen, miten ihmiset mahdollisesti vaikuttavat toiminnallaan muiden ihmisten toimintaan. Vaikka nämä erot muodostavat toiminnan ehdot, ne myös ovat valtasuhteiden tulosta. Aikion mukaan valta rajoittamisena voi esiintyä myös tilanteina, jossa toinen toimija saa toimijoiden pyrkimysten ollessa ristiriidassa toisen osapuolen toimimaan oman tahtonsa mukaan. Vallan sosialisointiprosessissa vallan kohteita opetetaan edistämään omia tavoitteitaan hyväksytyjen keinojen avulla. Tämäkin on kuitenkin rajoitettavaa valtaa, vaikka valta ymmärretään tässä myös tiedollisena ja taktisena prosessina. (Aikio 2017, 22–23, 30.)

Valta on aina läsnä sosiaalityöntekijän työssä ja se on kompleksista. Sosiaalityöntekijällä on kaksoistehtävä eli toisaalta sosiaalityöntekijän tulee olla kontrolloijana sekä rajoittajana ja toisaalta avun tuojana, että sen mahdollistaja. (Aikio 2017, 23.) Perhehoidossa lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on valvonta vastuu sijaisperheen toiminnasta (Araneva 2018, 8), mutta sosiaalityöntekijällä on myös vastuu

huolehtia, että sijaisperhe saa riittävästi tukea. Aikion (2017, 23) mukaan tällaisesta asetelmasta seuraa se, että miten negatiivisena tai positiivisena tai oikeutettuna tai ei-oikeutettuna pidetään sosiaalityöntekijän vallankäyttöä. Juhila (2009, 62) onkin todennut Foucaulta lainaten, että siellä missä on valtaa, on aina myös vastarintaa. Foucault on Aikion (2017) mukaan korostanut, että vastarintaa voi olla läsnä kaikkialla verkostoissa toimien valtasuhteiden vastustajana, päämääränä, tukena kuin valtauksen lähtökohtana. Sosiaalityöntekijän työskentelyyn vaikuttaa myös se, miten positiivisena tai negatiivisena sosiaalityöntekijä itse näkee oman toimintansa ja miten oikeutettuna hän pitää vallankäyttöään (Aikio 2017, 23, 29).



## 5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

### 5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä laadullisessa tutkimuksessa kuvataan haastateltujen perhehoitajien ja lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden välistä suhdetta. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata, miten perhehoitajat näkevät oman valtansa lapsen kasvattajina ja hoivajina sekä työskennellessään sosiaalityöntekijöiden kanssa ja vastaavasti, miten sosiaalityöntekijät näkevät oman valtansa työskennellessään perhehoitajien kanssa tuen ja valvonnan toteuttajina. Lisäksi tavoitteena on kuvata, mikä merkitys tällä vallalla on lapsen edun toteutumisessa lastensuojelun perhehoidossa. Tuomen ja Sarajärven (2018, 98) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöillä, joita haastatellaan, on tutkittavasta ilmiöstä kokemusta mahdollisimman paljon. Kokemus on tärkeä tutkimuskohde, vaikka se ei olisikaan autenttinen tai täysin ainutkertainen (Hyvärinen 2017, 12). Juha T. Hakalan (2018, 22) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen yksi tavoite on nostaa esille ja tunnustaa tutkimuksen kohteena olevien toimijoiden tulkintoja asiasta.

Tutkimus kohdistuu perhehoitajiin, jotka ovat tehneet hyvinvointialueen kanssa toimeksiantosopimuksen sijaishuoltopalvelujen tarjoamisesta ja sosiaalityöntekijöihin, jotka työskentelevät lastensuojelun sijaishuollossa perhehoitoon sijoitettujen lasten asioista vastaavina sosiaalityöntekijöinä. Tutkimuksesta on rajattu ulos ammatilliset perhehoitajat ja sukulaissijoituksen kautta perhehoitajiksi tulleet sukulaiset sekä ammatillisten perhehoitajien sijaisvanhemmat.

Tutkimuskysymykset ovat: *Miten valta ilmenee perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa? Mikä merkitys vallalla on lapsen edun toteutumiseen perhehoidossa?*

## 5.2 Tutkimusaineiston keruu ja analyysimenetelmä

### 5.2.1 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tässä tutkimuksessa aineisto kerättiin haastattelemalla lastensuojelun sijaishuollossa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja lastensuojelun perhehoitajia, jotka toimivat sijaisvanhempina kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapsille. Tutkimuksessa haastateltiin sekä perhehoitajia että sosiaalityöntekijöitä, jotta heidän välisestensä suhteesta saatiin mahdollisimman kattava kuva, ja kummakin tutkimusaiheeseen liittyvän osapuolen kuuleminen on myös oikeudenmukaista ja tekee tutkimuksesta luotettavamman. Haastattelut toteutettiin kevään 2023 aikana verkkovälitteisesti zoom-videopuheluna tai perinteisinä puheluna. Zoom-videopuhelut nauhoitettiin ohjelman omalla nauhoitustoiminnolla ja tavalliset puhelut nauhoitettiin nauhurilla puhelimen ollessa kaiutintoiminnolla. Tutkimukseen haastateltiin viittä perhehoitajaa ja viittä sosiaalityöntekijää. Perhehoitajia kutsuttiin mukaan haastatteluun Keski-Suomen sijaisvanhempien yhdistyksen kautta sekä perhehoitajien valtakunnallisen sosiaalisen median ryhmän kautta. Sosiaalityöntekijöitä haastatteluun kutsuttiin Sosiaalityön Uraverkosto- nimisestä sosiaalisen median ryhmästä. Haastatteluajat sovittiin haastateltavien kanssa sähköpostin välityksellä ja samalla varmistettiin haastateltavien suostumus tutkimukseen. Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan haastattelu on aineistonkeruumenetelmänä joustava ja sopii monenlaisiin lähtökohtiin ja tarkoitukseen. Haastattelun avulla kerätään informaatioita tutkittavasta aiheesta ja tämän vuoksi haastattelu on ennakkoon suunniteltua päämäärähakuista toimintaa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 14, 42.)

Tämän tutkimuksen haastatteluissa käytettiin laadullista puolistrukturoitua teemahaastattelua, jossa ei ole täysin lukkoon lyötyjä tarkkoja haastattelukysymyksiä, vaan on tietyt teemat, joita käsitellään (Hyvärinen 2017, 21). Haastateltavilla oli etukäteen tiedossa vain tutkimuksen aihe. Haastattelu eteni etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien kysymysten varassa. Valitut teemat rakentuivat tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ympärille ja haastattelulla pyrittiin löytämään vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistonkeruu ja analyysi kietoutuvatkin toisiinsa jo haastatteluvaiheessa (Hakala 2018, 20). Ruusuvuoren ja Tiittulan (2017, 47) mukaan tutkimuksen tavoite juuri ohjaakin tutkimushaastattelua. Haastateltaville esitettiin lisäksi tarkentavia kysymyksiä haastateltavien vastauksiin perustuen ja tämän vuoksi haastateltaville esitetyissä lopullisissa kysymyksissä oli eroavaisuuksia. Teemahaastattelun tavoitteena on saada muodostettua haastateltavan kanssa keskustelu aiheesta (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018, 42). Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 48) mukaan teemahaastattelussa on oleellista se, että haastateltavien tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisessä asemassa

ja että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Tutkimushaastattelussa tiedon nähdään olevan haastateltavalla (Ruusuvuori & Tiittula 2017, 59). Haastattelijan pääsääntöinen tehtävä on haastateltavan kuuleminen (Hyvärinen 2017, 16). Haastattelujen lopussa haastateltavilta vielä kysyttiin, että onko olemassa jotain, mitä he vielä itse haluavat tutkimuksen aiheesta tuoda esille.

Hyvärisen (2017, 39) mukaan haastattelutilanteen alkuhetkinä luodaan kohtaamisen perusta, tunnelma ja luottamus. Tämän tutkimuksen haastattelut aloitettiin rennolla keskustelulla, jonka yhteydessä haastattelija kertoi itsestään ja miksi on kiinnostunut tutkittavasta aiheesta. Tämän jälkeen haastateltavalle kerrottiin, että haastattelu nauhoitetaan ja tullaan kirjoittamaan tekstiksi analysointia varten. Tämän tutkimuksen haastatteluaineiston litterointi tapahtui sanatarkasti ja myös tilkesanat kirjoitettiin ylös litteraattiin. Ruusuvuoren ja Nikanderin (2017, 430) näkemys onkin, että sisälönanalyysissä litteroidaan sanatarkasti kaikki puhuttu ja niin sanotut tilkesanatkin kuten niinku tai tuota. Haastattelun alussa haastateltavaa vielä muistutettiin, että hän pyrki välttämään henkilötietojen esiin tuomista vastauksissaan, mutta hänelle myös todettiin, että haastatteluaineiston tekstiksi kirjoittamisen vaiheessa varmistetaan, että tunnistustietoja ei jää aineistoon. Lisäksi vielä keskusteltiin aineiston säilyttämisestä, haastateltavan mahdollisuudesta keskeyttää haastattelu ja mahdollisuudesta pyytää haastattelumateriaalin hävittämistä ennen kuin materiaalia on käytetty analyysin kirjoittamiseen. Haastateltavalta kysyttiin vielä ennen haastattelun aloittamista, onko hänellä kysyttävää haastattelun tai tutkimuksen suhteen.

Ensimmäiset haastattelukysymykset olivat myös aiheeseen virittäviä. Haastateltavilta perhehoitajilta kysyttiin, kuinka pitkään he ovat toimineet perhehoitajana ja kuinka monta sijoitettua lasta heillä asuu. Vastaavasti sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, kuinka kauan he ovat toimineet sosiaalityöntekijöinä, ja kuinka kauan sijaishuollon sosiaalityöntekijöinä, sekä kuinka paljon heillä on lapsia asiakkaina. Haastatteluun osallistuneet perhehoitajat olivat toimineet perhehoitajina vaihtelevan ajan. Perhehoitajista kaksi oli toiminut perhehoitajina noin kaksi vuotta ja kolme oli toiminut yli kymmenen vuotta. Sijoitettuja lapsia perheissä oli niin, että kahdessa perheessä oli yksi lapsi, kahdessa kaksi lasta ja yhdessä kolme lasta. Haastatelluista sosiaalityöntekijöistä neljä oli toiminut keskimäärin kolme vuotta sijaishuollossa sosiaalityöntekijänä ja yhdellä sosiaalityöntekijällä oli työntekeä sijaishuollossa takana reilu viisi vuotta. Osa sosiaalityöntekijöistä oli tehnyt myös niin sanottua yhdennettyä lastensuojelua, jolloin heidän työnkuvaansa oli kuulunut lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon tehtäviä. Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijöillä oli ollut työuraa lastensuojelussa kolmesta vuodesta kahteentoista vuotta. Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät olivat kaikkien muiden paitsi yhden sosiaalityöntekijän kohdalla lakisääteisessä määrässä. Suurimmalla osalla haastatelluista sosiaalityöntekijöistä oli asiakkaita 30–35. Tätä asiakasmäärää sosiaalityöntekijät pitivät kuitenkin liian suurena

laadukkaan työn tekemiseksi. Yhdellä sosiaalityöntekijällä oli vain 21 asiakasta ja hän koki määrän sellaiseksi, että pystyy hoitamaan työnsä laadukkaasti.

Haastattelun lopussa haastateltavalta vielä varmistettiin, onko hänellä kysyttävää tutkimuksesta ja kerrottiin, kuinka tutkimus etenee haastattelujen jälkeen. Haastateltavalle kerrottiin tutkimuksen alustava valmistumisaikataulu, ja että tutkimus julkaistaan Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistossa. Haastateltavilta kysyttiin kuitenkin vielä lopuksi, että haluavatko he, että valmis tutkimusraportti toimitetaan heille sähköpostitse.

## 5.2.2 Vallan analyysi

Tässä tutkimuksessa käytetään teoriaohjaavaa eli abduktiivista sisällönanalyysia analysoitaessa perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden haastatteluista saatua materiaalia. Ohjaavana teoriana on Michel Foucault'n näkemys vallasta ja hänen valta-analytiikkansa. Kai Alhasen (2007, 118) mukaan Foucault ei ole pyrkinyt muodostamaan suoranaista valtateoriaa vaan kehittämään oikeanlaisen tavan analysoida valtasuhteita. Samuli Aikio (2017) on todennut, että Foucault'n mielestä ei riitä, että pohditaan, mitä valta on, vaan täytyy pohtia, miten valtaa käytetään. Valtaulottuvuus kuvaa sitä, miten ihmiset hallitsevat toisiaan ja itseään erilaisten tekniikoiden, tiedon muotojen, rationaaliteettien, identiteettien ja instituutioasemien välityksellä. (Aikio 2017, 21–22.) Alhanen (2007, 117) onkin tuonut esiin, että Foucault mielestä valtasuhteiden analysoiminen on välttämätöntä selvitettäessä sitä, miten ihmiset objektivoidaan subjekteiksi käytännöissä, koska ihmisiin kohdistettu vallankäyttö on subjektoivaa. Lisäksi Kaarina Mönkkönen (2018, 65) on tuonut esiin, että Michel Foucault on kuvannut modernia yhteiskuntaa koneistona, jossa valta on tehty näkymättömäksi. Tällä tarkoitetaan sitä, että kukaan ei varsinaisesti käytä valtaa, vaan se kätkeytyy ideologiaan ja retoriikkaan. Valta tuottaakin vuorovaikutusasemia ja käsityksiä totuudesta. (Mönkkönen 2018, 65.) Alhasen (2007, 126) mielestä Foucault tarkasteleekin valtaa ihmisten toimintaan vaikuttamisena.

Samuli Aikio (2017) on todennut, että Foucault'n mukaan valtaa voi analysoida kolmessa tasossa. Strategisissa peleissä osapuolet pyrkivät kontrolloimaan toistensa toimintaa tai välttämään toisen kontrollia, jolloin valtasuhteet ovat liikkuvia, epävakaita sekä käännettävissä olevia ja tällöin vastarinta on mahdollinen. Hallinnan tekniikoilla, joita ovat sosiaalityössä esimerkiksi kysymykset, asiakassuunnitelmat, kanTELUT ja yhteydenotot esimieheen pyritään vaikuttamaan toisten toimintaan. Nämä hallinnan tekniikat voivat johtaa jäykkiin ja hierarkkisiin ylivallan tiloihin, mutta voivat myös tarjota mahdollisuuden strategisille peleille ja sen myötä valta-aseman kääntämiselle. Ylivallan tilassa, jossa mahdollisuudet vastarintaan ovat erittäin rajatut, valtasuhteet ovat lukkiutuneita ja epäsymmetrisiä. Tällaisessa tilanteessa heikompi osapuoli saattaa hetkellisesti parantaa tilannettaan esimerkiksi huijaamalla vahvempaa

osapuolta tai pakenemalla, mutta mahdollisuutta valta-aseman kääntämiseen toisinpäin ei ole mahdollisuutta. (Aikio 2017, 31.)

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa yhdistellään aineisto- ja teorialähtöisiä koodaustapoja. Analyysin lähtökohtana on, että aineiston koodausta ohjaa tutkijan tuntema teoreettinen luokittelu ja sen myötä syntyneet ennakko-oletukset, mutta koodaus voi myös elää sen mukaan, mitä prosessin kuluessa aineistosta nousee. (Silvasti 2014, 43–45.) Tässä tutkimuksessa haastatteluaineiston analyysi alkoi jo haastatteluvaiheessa ja jatkui aineiston litteroinnin yhteydessä. Litteroitaessa aineistoa sieltä nousi jo tutkimusaiheeseen oleellisesti liittyviä kohtia. Litteroituun haastattelumateriaaliin lähdettiin ensin tutustumaan niin, että materiaalia luettiin useampaan kertaan ja sieltä alleviivattiin sanoja sekä lauseita, jotka viittasivat vallankäyttöön. Tämän jälkeen haastattelukysymyksiin ja vallan käsitteeseen pohjaten muodostettiin teemat, joiden alle valtaan liittyvää aineistoa koottiin. Koodauksessa tutkija tunnistaa ja nimeää aineistosta löytyviä sisällöllisiä elementtejä (Silvasti 2014, 44–45). Teemoina olivat yhteydenpito, yhteistyö ja työnjako, tiedon valta, valta suhteessa, kodin valta, valvonta ja tuki sekä vallan merkitys lapsen etuun. Analysointia jatkettiin painottaen Foucault'n käsitystä vallasta, jolloin aineisto teemoitettiin uudelleen vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Koodauksen jälkeen aineisto kootaan tutkimuskysymysten näkökulmasta uutta tietoa sisältäviksi teemoiksi eli asiakokonaisuuksiksi. (Silvasti 2014, 44–45.) Tässä tutkimuksessa lopullisiksi teemoiksi analyysin pohjaksi muodostuivat: toimijan valta, toiminnassa oleva valta, tiedon valta, valta hallintana, vallan epäsymmetrisyys sekä vallan merkitys lapsen etuun.

### 5.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimustoiminnan eettisyys on koko tutkimuksen tekoa ohjaava periaate (Hyvärinen 2017, 32). Tästä pro gradututkimuksesta laadittiin tiedote, joka sisälsi selvityksen tutkimuksen aiheesta sekä tietosuojaselvityksen. Haastateltaville onkin eettisesti perusteltua kertoa, mitä aihetta haastattelu koskee (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86). Tiedote liitettiin ilmoitukseen, jolla haettiin haastateltavia tutkimukseen. Tiedotteessa kerrottiin, mitä tutkimus käsittelee ja miten haastattelut tapahtuvat sekä kuinka varmistetaan tutkimukseen osallistuvien anonymiteetti. Tiina Silvasti (2014) on todennut, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavien anonymiteetin suojaaminen on tutkimuseettisesti erityisen tärkeää.

Ennen haastattelun aloittamista henkilöiltä pyydettiin suostumus tutkimukseen ja heille taattiin, että tutkimus on luottamuksellinen. Hyvärisen (2017, 33) mukaan haastattelun eettisyys liittyy olennaisesti toisen ihmisen kunnioittavaan kohtaamiseen. Eettisesti kestävässä tiedonhankinnassa kunnioitetaan tutkittavien

itseääräämis-oikeutta ja minimoidaan heille aiheutuva haitta (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 44). Haastattelutilanteessa pidettiin huolta siitä, että ulkopuoliset henkilöt eivät päässeet kuulemaan haastattelua. Haastattelun alussa vielä kerrottiin tutkimuksen aihe, tarkoitus sekä haastattelun kesto ja muistutettiin, että haastateltavalla on oikeus kieltäytyä haastattelusta tai keskeyttää osallistuminen haastatteluun tai olla vastaamatta kaikkiin kysymyksiin. Lisäksi haastateltavalle kerrottiin, että nauhoitettu haastatteluaineisto tullaan säilyttämään niin, että kukaan muu kuin tutkija ei pääse sitä käsittelemään ja että aineisto hävitetään heti, kun sitä ei tarvita tai viimeistään tutkimuksen valmistuttua.

Tässä tutkimuksessa kerättiin henkilötietoja, joiden perusteella haastateltaviin otettiin yhteyttä ja itse haastattelusta videoyhteydellä tai puheluna muodostui haastateltavan ääni ja kuva henkilötietona. Lisäksi haastattelujen aikana haastateltavat kertoivat tietoja itsestään ja kolmansista osapuolista, jolloin muodostui henkilötietoja. Tietoarkiston (2022) ohjeistuksen mukaisesti haastateltavia ystävällisesti muistutettiin haastattelun alussa, että välttävät kertomasta henkilöihin liittyviä yksityiskohtaisia tietoja, koska tutkimuksessa pyrittiin siihen, että henkilötietoja muodostui mahdollisimman vähän. Haastattelut tallennettiin ja litteroitiin haastattelun jälkeen, jolloin aineisto anonymisoitiin muuttamalla ja poistamalla aineistosta henkilötiedot niin, että kukaan ulkopuolinen henkilö ei pysty päättelemään henkilötietoja. Haastateltavat koodattiin litteraatteihin H1, H2, H3 ja niin edelleen. Haastattelutallenteet säilytettiin tietoturvallisesti niin, että niihin ei voinut päästä kukaan ulkopuolinen käsiksi ja ne sekä haastateltavien yhteystiedot hävitettiin välittömästi, kun niille ei enää ollut tarvetta tutkimuksen tekemisessä. Tutkimuksen raportointi vaiheessa vielä tarkistettiin, että haastateltavia ei voi tunnistaa tutkimuksen raportista.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusprosessi raportoidaan huolellisesti, koska sen myötä lukijoilla on mahdollisuus arvioida tutkimuksen luotettavuutta (Silvasti 2014, 34). Aineistoa analysoitaessa ja raportoitessa tutkijan velvollisuus on esittää tietoa, joka on niin varmaa ja todennettua kuin on mahdollista. Haastatteluja raportoitessa otetaan huomioon myös luottamuksellisuus sekä ne seuraukset, joita julkaistavalla raportilla on haastateltaville sekä heitä koskeville ryhmille tai instituutioille. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 20.) Laadullinen tutkimus on kuitenkin myös tutkijan tulkintojen perusteella väritynyt tuotos ja tämän vuoksi laadittua tutkimusraporttia voi luonnehtia tutkijan henkilökohtaiseksi konstruktioksi tutkittavana olleesta ilmiöstä. Tutkija raportoidessaan tutkimusta ratkaisee, mikä tutkittavan ilmiön tarina on ja mitä raporttiin kirjoitetaan eli laadullinen tutkimus on tulkinnallista. (Kiviniemi 2018, 83.)

Työskentelyn lastensuojelussa ja osa työnkuvaani on olla perhehoitoon sijoitettujen lasten vastuusosiaalityöntekijänä, ja tämän vuoksi tunnen tutkittavan ilmiön käytännön viitekehysten ja perhehoidon lainsäädännön. Perhehoidon ilmiöiden ja

toimintaympäristön tuntemus on toisaalta etu tutkimuksen suhteen, koska pystyn paremmin ymmärtämään valtaa ilmiönä perhehoidossa, mutta toisaalta se edellyttää minulta tutkijana kriittisyyttä ja kykyä erotella aiempi tietämykseni sekä omat ennakkoletukseni tutkimusprosessin aikana. Tutkijana oma esiymmärrykseni on, että lapsen etu lastensuojelun perhehoidossa toteutuu silloin, kun perhehoitaja huolehtii lapsen hoidosta ja huolenpidosta lain edellyttämällä tavalla huomioiden lapsen yksilöllisyyden ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tukee perhehoitajaa tässä työssä. Lisäksi perhehoitajalla ja sosiaalityöntekijällä on yhteinen ymmärrys siitä, mikä on lapsen parhaaksi.

## 6 VALTA PERHEHOITAJAN JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄN SUHTEESSA

### 6.1 Sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan valta toimijoina

Michel Foucault'n mukaan valtaa on kaikkialla ihmisten välisissä suhteissa (Alhanen 2007, 120) ja tämän voi myös todeta perhehoitoon sijoitettujen lasten perhehoitajien ja lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden suhteesta. Tässä tutkimuksessa haastatelluista perhehoitajista ja sosiaalityöntekijöistä kaikki olivat sitä mieltä, että heidän suhteessansa on paljon valtaa, mutta se käsitys kenellä valta on, vaihteli haastateltavien kesken, sekä sen mukaan millaista vallankäytön tilannetta haastateltavat kuvasivat. Perhehoitajista kolme totesi, että valta on täysin sosiaalityöntekijällä ja kaksi perhehoitajaa oli sitä mieltä, että valtaa on sekä perhehoitajilla että sosiaalityöntekijöillä. Haastatelluista sosiaalityöntekijöistä kaikki olivat sitä mieltä, että valtaa on tietyissä tilanteissa myös perhehoitajilla, vaikka sosiaalityöntekijöillä onkin perhehoitajia enemmän valtaa johtuen virkavastuusta ja lain tuomasta oikeudesta sekä velvollisuudesta käyttää valtaa lapsen edun turvaamiseksi. Tutkimuksessa nousikin esiin, että tarvitaan valta-asetelmia, että lastensuojelusta ja lapsen sijoittamisesta perhehoitoon on hyötyä lapselle ja hänen perheelleen.

Foucault'n valtanäkemyksessä vallan subjekti on toimija, joka käyttää valtaa toimiessaan muiden kanssa eri yhteyksissä (Pyykkönen 2015, 192). Perhehoitajat toivat haastattelussa esiin, että yhteistyön onnistumiseen ja suhteen toimivuuteen sosiaalityöntekijän kanssa vaikuttaa paljon se, kuka sosiaalityöntekijä on ja kuinka hän käyttää valtaa. Perhehoitajien näkemyksen mukaan asioiden hoitumisen tapa on pitkälti kiinni siitä, kuka lapsella on sosiaalityöntekijänä. Perhehoitajat toivat paljon esille sitä, että toisen sosiaalityöntekijän kanssa eivät olleet päässeet yhteisymmärrykseen



jostakin asiasta, mutta sosiaalityöntekijän vaihduttua asiat olivat edenneet. Vaikuttaakin siltä, että jokainen sosiaalityöntekijä katsoo tilannetta oman näkemyksensä ja kokemuksensa sekä tiedon kautta. Eroavaisuutta sosiaalityöntekijöiden toimintaan lisää myös se, että ei ole selkeitä yhteneväisiä rakenteita, joiden mukaan lastensuojelun perhehoitoa toteutetaan, vaan jokainen sosiaalityöntekijä tekee ratkaisuja parhaakseen katsomalla tavalla.

Perhehoitajat toivat esiin myös sitä, että sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein ja tämä tuo yhteistyöhön ja lapsen edun toteutumiseen omat haasteensa. Sosiaalityöntekijät eivät ehdi kunnolla tutustua lapseen ja lapsen tilanteeseen eikä sosiaalityöntekijälle ja lapselle muodostu sellaista luottamuksellista suhdetta, että lapsi uskaltaisi itse tuoda toiveitaan esille. Perhehoitajille lapsen sosiaalityöntekijän vaihtuminen vaikuttaa olevan stressiä aiheuttava tilanne, koska perhehoitajat jännittävät, mitä muutoksia uusi sosiaalityöntekijä lapsen ja perheen elämään tuo. Perhehoitajat pelkäävät, että heidän arkensa sijoitetun lapsen kasvattajana vaikeutuu ja lapsen elämään tulee sellaisia muutoksia, jotka sekoittavat lapsen arkea. Muutokset, joita pelätään, vaikuttavat liittyvän ensisijaisesti sijoitetun lapsen ja hän biologisten vanhempien yhteydenpitoon. Perhehoitajien haastatteluissa nousi esiin, että sosiaalityöntekijöihin on vaikea vaikuttaa, koska heidän toimintansa on kiinni persoonallisuudesta ja siitä haluaako sosiaalityöntekijä, että hänen toimintaansa vaikutetaan. Perhehoitajat kokevat, että toiset sosiaalityöntekijät ovat empaattisempia, kuuntelevat lasta sekä perhehoitajaa ja haluavat oikeasti toimia lapsen eduksi, mutta toiset ovat kylmiä ja ohittavat täysin lapsen ja perhehoitajan päätöksiä tehdessään. Voiko olla niin, että perhehoitaja kokee sosiaalityöntekijän toiminnan voimakkaampana vallan käyttönä, kun toimitaan perhehoitajan kotona yksityisellä alueella vaikuttaen sijaisperheen arkeen. Foucault'n mukaan valta on juuri se tekijä, joka tuottaa ihmiselle toimintamahdollisuuksia (Pyykkönen 2015, 209).

*"Aina kun on vaihtunut sosiaalityöntekijä, hän aloittaa ikään kuin alusta ja näin ollen hän ei oikeasti tunne sitä lasta eikä sitä kokonaistilannetta, oikeastaan ainut, joka on koko ajan kartalla, on minä ja puolisoni ja sit tavallaan niiku joutuu varmistamaan ja tavallaan aina aloittamaan sieltä ihan sijoituksen alkumetreiltä, että kaikki on jo kokeiltu ja onko tässä mitään järkeä alottaa taas niiku kokeilemalla kaikki samat taikatemput uudelleen.*

*Siinä mielessä se ei ehkä oo kovin lapsen edun mukaista."*

Sosiaalityöntekijät toivat vastaavasti esiin, että heidän vallan käyttöönsä vaikuttaa lain velvoittavuus, virkavastuu, koulutuksessa saatu tieto, johtavan sosiaalityöntekijän ohjeet ja sosiaalityöntekijöihin kohdistuva valvonta sekä ennen kaikkea vastuu lapsen asioista. Pyykkösen (2015) mukaan Foucault'n käsittämä subjekti toimiikin myös aktiivisesti suhteessa itseensä tiettyjen moraalisten lähtökohtien ja päämäärien

mukaisesti. Subjekti muodostuu tälle ulkoisista vallan toiminnoista kuten koulutuksesta, kontrollista, konsultoinnista, neuvomisesta ja normeista. (Pyykkönen 2015, 192, 194.) Esiin tuli kuitenkin myös sosiaalityöntekijöiden puheessa se, että sosiaalityöntekijä voi vaikuttaa paljon omalla toiminnallaan siihen, millaiseksi yhteistyösuhde perhehoitajan kanssa muodostuu.

Valta perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa vaikuttaakin pysyvän näkyvässä niin kauan kuin suhde toimii ja pystytään toimimaan yhdessä lapsen edun mukaisesti. Sen jälkeen, kun yhteisymmärrys lapsen edun saavuttamisen tavoista ja keinoista katoaa, valta tulee näkyväksi suhteessa. Kaikissa niissä käytännöissä, joissa ihmiset vaikuttavat toisiinsa syntyekin valtasuhteita (Alhanen 2007, 121). Suhteiden verkostossa valta on tietynlaista pelaamista, jossa lähtökohdat eivät ole kaikille samoja (Juhila 2009, 56). Suhteen toimivuuteen ja vallan käyttöön vaikuttaa myös molemminpuolinen luottamus ja selkeät roolijaot sekä tietämys, mitä kummankin osapuolen oikeuksiin ja velvollisuuksiin kuuluu tehtävänkuvassaan. Selkeästi, jos sosiaalityöntekijä luottaa perhehoitajan toimintaan, hän antaa perhehoitajalle mahdollisuuden toimia itsenäisemmin lapsen asioissa. Luottamusta lisää se, että perhehoitajat kertovat sosiaalityöntekijälle lapsen asiat sekä kysyvät sosiaalityöntekijän mielipidettä lapsen asioihin ja vastaavasti perhehoitajan luottamusta lisää se, että perhehoitaja saa sosiaalityöntekijän kiinni ja sosiaalityöntekijä kuuntelee perhehoitajaa. Sitten on vastaavasti se puoli, että perhehoitajat kokevat, että he eivät tule kuulluiksi sosiaalityöntekijän taholta, ja heidän on tehtävä niin kuin heille sanotaan, vaikka he näkevät toisen tavan toimia parempana. Foucault'n mukaan valtasuhteet määrittävätkin sen, ketkä saavat määrätä ja millä kriteereillä (Alhanen 2007, 137).

## **6.2 Perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän yhteisessä toiminnassa oleva valta**

Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden suhteessa valta vaikuttaa näyttävästi usein liittyen perhehoitoon sijoitettujen lasten ja heidän biologisten vanhempien yhteydenpidon sekä perhehoitajien ja lasten biologisten vanhempien yhteistyön järjestämisessä. Ilpo Hélenin (2010) mukaan Foucault näkee vallan hajautuneena, jolloin valta koostuu useista suhteista, toimijoista ja vallan käyttäjistä ja näistä rakentuu vallan harjoittamisen tilanne. Haastatellut perhehoitajat toivat esiin, että heitä ja lasta ei aina sosiaalityöntekijöiden taholta kuulla liittyen lasten ja heidän biologisten vanhempien tapamiseen, vaan asetutaan syntymävanhempien puolelle unohtaen, mikä on lapselle parasta. Toisaalta haastatteluista kävi ilmi, että vaikka perhehoitajilla on omia mielipiteitä lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpidosta, he tiedostavat, että päätäntävalta asiasta on sosiaalityöntekijällä. Perhehoitajat toivat kuitenkin esille, että

haluavat pitää lapsen puolia ja tämän vuoksi yrittävät vaikuttaa asiaan tuomalla esiin sijoitettujen lasten näkemystä ja omaa kokemustaan lapsen ja vanhempien yhteydenpidosta. Lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoon liittyen perhehoitajat toivat esille selkeästi myös sen, että tässäkin asiassa on merkitystä sillä, kuka sosiaalityöntekijä on, koska toiset sosiaalityöntekijät heidän mielestensä paremmin kuuntelevat lasta ja perhehoitajaa siinä, kuinka lasten ja vanhempien yhteydenpito järjestetään.

*”Olen joutunut viemään tätä lasta vuosikausia tapaamisiin, missä hän voi todella huonosti ja pelkää, hän oksentaa koko matkan sinne, hän ei suostu ottaen kontaktia, hän huutaa kaksi kuukautta yöt sen jälkeen, niin sosiaalityöntekijä vaan päätti, että kyllä niitä pitää vaan jatkaa, ei sillä ole mitään väliä, että lapsi voi noin huonosti ja vaikka sairaalastakin tuli sitten tietoo, että tämä lapsi voi todella huonosti niiden jälkeen, ni sillä ei ollu mitään vaikutusta, mutta sitten ku vaihtu työntekijä, joka ymmärsi tilanteen, niin niitä harvennettiin.”*

*”Siinä mun mielestä oltiin eri mieltä, että mun mielestä lapsen olis pitäny rauhassa saada kotiutua mun luokse ja meidän luoda se meidän välinen suhde, niin me käytiin kolme kertaa viikossa tapaamassa vanhempia, te vaan menette ja mä koin, että se ei ollu hyvä ja siinä mä vähän sanoinkin, että miksi näin, että eihän tämä lapsi kerkee rauhoittua kotia, mutta sitten taas, kun sosiaalityöntekijät vaihtu, niin sitten ihan ookoosti on mennyt.”*

*”Ne ei toteudu ne tapaamiset, ja silti meitä velvoitetaan kuskaamaan sitä pientä lasta niiku pitkiäkin matkoja, ja hän ei viihdy autossa, ja ollaan puolitoista vuotta kokeiltu tyhjää, näistä on ollut vääntöjä sosiaalityöntekijän kanssa ja sit sovittu, että kokeillaan kerran, ja jos sit ei, niin sit otetaan takapakkia, ja taas me kokeillaan kerran ja todetaan, että ei toteutunut, ja nyt ei kyl sit ihan äkkiä, se on sit se syntymävanhempi joka liikkuu, jos haluaa lastaan tavata.”*

Lisäksi perhehoitajat toivat esiin liittyen lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoon, että he välillä kokevat joutuvansa vaikeaan välikäteen, kun heidän täytyy sopia biologisen vanhemman kanssa keskenään, milloin lapsi tapaa vanhempaa tai neuvottelussa kysytään kaikkien kuullen perhehoitajalta mielipidettä tapaamisiin liittyen. Perhehoitajat pitävät tärkeänä sitä, että voivat sanoa biologisille vanhemmille, että näin neuvottelussa sovittiin eli ikään kuin pystyvät siirtämään vastuun sosiaalityöntekijälle asiasta, ja tällöin perhehoitajan sekä biologisten vanhempien suhde pysyy mutkattomampana. Niemen (2013) mukaan Foucault'n keskeinen ajatus vallasta onkin, että se on toiminnan hallinnointia mahdollisen toiminnan kentän strukturoinnin muodossa (Niemi 2013, 37).

*”Kun sosiaalityöntekijöiden kanssa on sovittu, että he niinku sopii esimerkiksi tapaamisia, niin sitten mä toivoisin, että he oikeasti sopii tapaamiseen liittyvät asiat, mitä on sovittu, niin kyllä niissä jää tosi paljon, mitä meidän täytyy ite sitten näitten biologisten vanhempien kanssa sopia, ja se ei aina oo sitten niin helppoo.”*

Myös sosiaalityöntekijöiden puheessa nousi selkeästi esiin haasteet lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpidon järjestämisessä sekä perhehoitajien ja biologisten vanhempien kohtaamisessa. Sosiaalityöntekijöiden mielestä perhehoitajien tehtävä on tukea lapsen ja hänen vanhempansa yhteydenpitoa sekä heidän suhdettansa, mutta usein lapsen ja vanhempien yhteydenpito koetaan perhehoitajien taholta haasteelliseksi ja vaivalloiseksi.

*”Kotilomista on joutunut oikeasti sanomaan, että ymmärrättekö, että ei niitä voi laittaa tolle tauolle, että käydään vanhempien luona, vaikka kerran kahdessa kuussa, että se ei vaan ole mahdollista, kyllä niistä on saanut ihan tiukkaan väntää, perhehoitajat on lähteny niissäkin kiristään, että jos nämä kotilomat näin jatkuu, niin me ei voida niiku jatkaa”*

*”Jotkut perhehoitajat haluaisi vanhempien lomat pois ja sitten lapselle jonkun tukiperheen, tämä korostuu, jos biologiset vanhemmat on eronnu, siinä tämä tulee esille, kun niitä käyn-tejä täytyy olla molempien vanhempien luokse.”*

Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että kaiken kaikkiaan perhehoitajien ja biologisten vanhempien yhteydenpito näyttäytyy välillä haasteellisena. Sosiaalityöntekijöiden mukaan osa perhehoitajista pitää vähäisesti yhteyttä lapsen biologisiin vanhempiin. Perhehoitajilla nähdäänkin olevan valtaa lapsen biologisiin vanhempiin, vaikka sitä ei ääneen sanota. Biologisten vanhempien asema on kaikista alisteisin. Yksi haastatelluista sosiaalityöntekijöistä totesi, että jotkut perhehoitajat herkästi ottavat vanhemman roolin, jolloin biologiset vanhemmat jäävät sivusta seuraajiksi oman lapsen elämässä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan perhehoitajilla välillä hämärtyy se, että lapsi on huostaanotettu. Haastatelluista sosiaalityöntekijöistä yksi kuvasi tilannetta, jossa perhehoitajat olivat suuttuneet, kun sosiaalityöntekijä oli kysynyt lapselta ymmärtääkö hän, mitä tarkoittaa huostaanotto ja sijaisperhe. Perhehoitajat olivat todenneet sosiaalityöntekijälle, että me olemme äiti ja isä. Sosiaalityöntekijät korostavat sitä, että perhehoitajien tulee olla valmiita luopumaan lapsesta, jos edellytyksiä huostaanotolle ei ole enää olemassa. Pääsääntöisesti perhehoitajat kuitenkin kunnioittavat lapsen biologista perhettä sosiaalityöntekijöiden mukaan.

Perhehoitajien haastatteluissa nousikin selkeästi esiin se, että perhehoitajat tietävät, että sosiaalityöntekijät odottavat heiltä sitä, että he tukevat lapsen suhdetta biologisiin vanhempiin sekä muuhun lapsen lähiverkostoon. Valtasuhteet ohjaavatkin toisten toimintaa johonkin haluttuun suuntaan (Alhanen 2007, 122). Perhehoitajat

kuitenkin paljon korostivat sitä, että tärkeintä lasten ja biologisten vanhempien tapaa-  
misissa olisi lapsen edun huomioiminen. Esiin nostettiin, että sosiaalityöntekijän ei  
pidä lähteä myötäilemään biologisia vanhempia yhteistyön säilyttämiseksi, vaan val-  
voa lapsen edun toteutumista. Yksi sosiaalityöntekijöistä totesikin, että perhehoitajilta  
tuleekin odotuksia, että sosiaalityöntekijä käyttää valtaansa viedäkseen eteenpäin sitä,  
mitä perhehoitaja toivoo lasten ja biologisten vanhempien tapaamisten suhteen. Val-  
tasuhteessa henkilöt yrittävätkin kontrolloida toisen käyttäytymistä ja valtaa harjoi-  
tettaessa siihen osallistuvat yksilöt ovat vuoroin vallan kohteina ja vuoroin vallan vä-  
lineinä (Aikio 2017, 15, 31).

Perhehoitajat toivat haastatteluissa esille sitä, että sosiaalityöntekijän pitäisi ta-  
vata ja kuulla lasta enemmän. Perhehoitajien mukaan lapselta saisi juuri sen oikean  
tiedon, mitä lapselle kuuluu ja mitä lapsi haluaa. Perhehoitajien näkemys on, että yh-  
teydenpito lapseen on liian vähäistä lapsen etuun nähden, vaikka heidän mukaansa  
on myös sosiaalityöntekijöitä, jotka kuulevat lasta ja kysyvät lapsen mielipidettä asi-  
oihin. Lapsen ja sosiaalityöntekijän välistä yhteydenpitoa perhehoitajat kuvaavat hy-  
vin vaihtelevaksi. Perhehoitajat kertoivat, että sosiaalityöntekijä ja lapsi tapaavat pää-  
sääntöisesti asiakassuunnitelmanneuvottelussa 1–3 kertaa vuodessa ja tämän lisäksi  
saattaa olla joitakin yksittäisiä muita tapaamisia. Sosiaalityöntekijöiden mukaan per-  
hehoidossa olevan lapsen tapaamisten määrään vaikuttaa se, kuinka kauaksi lapsi on  
sijoitettu ja minkä ikäinen lapsi on. Kaukana asuvia ja pienempiä lapsia tavataan har-  
vemmin. Vanhempia lapsia kannustetaan itsekkin olemaan yhteydessä sosiaalityönte-  
kijään. Sosiaalityöntekijöiden mielestä joidenkin lasten kohdalla tapaamisten määrä  
on riittävä ja taas toisia lapsia tavataan niin vähän, että yhteydenpidon määrä ei ole  
lapsen edun mukaista. Yhteydenpidon määrään näyttää selkeästi vaikuttavan, miten  
perhehoitoon liittyvä lastensuojelun työ on organisoitu ja millaiset resurssit sosiaali-  
työntekijällä on käytettävissä. Niillä paikkakunnilla, joissa on erillinen perhehoidon  
yksikkö tai joku muu vastaava toimintamalli, resursseja tapaamisiin vaikuttaa olevan  
enemmän.

Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteydenpito on myös hyvin vaihtelevaa  
ja perhehoitajat kertoivat, että yhteydenpito tapahtuu pääsääntöisesti asiakassuunni-  
telmanneuvotteluissa. Perhehoitajien mukaan välillä sosiaalityöntekijän tavoittaa no-  
peastikin, mutta välillä yhteyttä sosiaalityöntekijään ei saa ollenkaan. Tämä on haas-  
teellista silloin, kun perhehoitajalla on joku huoli lapsesta, ja perhehoitaja jää huolen  
kanssa yksin tavoittamatta sosiaalityöntekijää. Yksi haastatelluista perhehoitajista  
kertoi, että heihin sosiaalityöntekijä ei ollut ottanut yhteyttä kolmeen vuoteen, koska  
lapsella ei ollut vastuusosiaalityöntekijää. Yhteydenottaja onkin yleisemmin perhe-  
hoitaja. Yhteydenotot liittyvät yleensä lapsen terveydentilaan, kouluasioihin, biolo-  
gisten vanhempien tapaamisiin, erilaisiin lupa-asioihin tai lapselle tehtäviin hankin-  
toihin. Sosiaalityöntekijöiden mukaan yhteydenpidon määrä perhehoitajien kanssa

vaihtelee täysin tarpeen mukaan. Akuuteissa tilanteissa yhteydenpitoa on sen mukaan, mikä on tarve, mutta lasten tilanteiden ollessa tasaisia yhteydenotot saattavat jäädä vuoden aikana hyvinkin vähäisiksi. Selkeästi enemmän yhteydenpitoa perhehoitajiin päin on niillä sosiaalityöntekijöillä, jotka työskentelevät työssään vain lähinnä perhehoitoon sijoitettujen lasten sosiaalityöntekijöinä. Sekä perhehoitajat että sosiaalityöntekijät toivat esille sitä, että lapsen sijoituksen alussa yhteydenpito on tiiviimpää.

Perhehoitajat vaikuttavat kaipaavan sosiaalityöntekijöiltä sellaista yhteydenpitoa, että vain vaihdettaisiin kuulumisia siitä, miten lapsen arki sujuu ja mitä perheelle kuuluu. *”Jos ne vaikka soittas ja kysys, miten täällä menee, niin ei sellaisia puheluita ole.”* Yksi sosiaalityöntekijöistä toikin esiin, että kuukausittain pitäisi olla kunnollinen keskustelu perhehoitajan kanssa, että säilyisi käsitys lapsen tilanteesta ja asioiden hoitumisesta. Keskustelu ja luottamus ovatkin oleellisia yhteistyön onnistumisen kannalta. Niemi (2013,53) on todennut, että kumppanuuteen pyrkimällä ja dialogisuudella vastustetaan vallankäyttöä, jossa sanellaan ongelmat ja ratkaisut yksipuolisesti. Sosiaalityöntekijät, joiden työnkuva oli sijaishuollossa perhehoitoon painottunut, kertoivat pystyvänsä olemaan perhehoitajiin yhteydessä kuulumisten kyselemiseksi melko säännöllisesti ja myös perhehoitajat totesivat, että on sosiaalityöntekijöitä, jotka kuuntelevat lasta ja perhehoitajaa. Perhehoitajien haastatteluissa tulikin, esiin että toiset sosiaalityöntekijät osaavat käyttää valtaa oikein. Silloin perhehoitajien mielestensä perhehoitajia kuullaan ja asioita viedään eteenpäin, heitä autetaan. Perhehoitajien mukaan sosiaalityöntekijät voivat esimerkiksi kiirehtiä lasten asioita terveydenhuollossa ja he pystyvät päättämään lapsen asioista ohi biologisten vanhempien, kun vanhemmat eivät pysty ajattelemaan lapsen edun mukaisesti. Vallankäyttöön kuuluukin yritys ohjata ja säädellä, mutta näistä yrityksistä ei voi tehdä lopullista johtopäätöstä subjektin toiminnan luonteesta, sisällöstä ja seurauksista. Se, miten ihminen lopulta toimii, on aina empiirinen kysymys. (Pyykkönen 2015, 209.)

### **6.3 Tiedon valta perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa**

Foucault'n mukaan valtasuhteet rakentuvat myös ihmisten välisten kyvykkyyserojen sekä heidän eriarvoisten asemiansa varaan ja tieto tuottaa valtaa (Alhanen 2007, 121, 133). Yksi haastatelluista perhehoitajista koki, että hänellä on valtaa vaikuttaa sosiaalityöntekijän päätöksiin, mutta hän mietti, että vaikuttaako hänen äänensä enemmän kuin tavallisen sijaisvanhemman, koska hänellä on lastensuojelun työnsä puolesta tietoa asioista. Kaarina Mönkkönen (2018, 60) on todennut, että asiantuntijuus tuo suhteeseen aina tietyn auktoriteettiaseman. Perhehoitajat tuovatkin esiin, että lapsen sijoituksen alussa he olisivat kaivanneet sosiaalityöntekijältä enemmän tietoa lapsesta

joissakin tilanteissa, mutta lapsen oltua pitempään perheessä perhehoitajat kokevat, että heillä on pääsääntöisesti enemmän tietoa lapsesta ja lapsen tilanteesta kuin sosiaalityöntekijällä. *”Mulla on tosi paljon sellasta käytännöntietoa jokapäiväisestä elämästä ja tästä hetkestä, mulla on enemmän tietoa kuin sosiaalityöntekijällä.”* Haastatteluissa tuli esiin, että biologiset vanhemmat ja sosiaalityöntekijä eivät välttämättä tunne lasta eivätkä tiedä, mitä lapsi toivoo ja haluaa. Perhehoitaja saattaa olla ainut, jolle lapsi puhuu ja perhehoitajat totesivat, että heidän tulee käyttää valtaansa vieden lapsen ääntä eteenpäin.

Sosiaalityöntekijät taas kokevat, että heillä on oikeus saada tietoa ja käyttää tietoa valtana.

*”Mä saan kaikesta tiedot, kaikilta eri tahoilta, perhehoitajat ei ite pidä yhteyttä muuta kun raha-asioissa ja sitten he ei tiedota nuoren asioissa mitään ja sitten tulee puhelu, että nuori on hoidossa nuorisopsykiatrialla, niin auttaahan se sillä tavalla, että on päässyt pureutumaan siihen ongelmaan, kertomaan, että on tällainen puhelu tullut ja on päässyt sillä tavalla pakotetusti käymään niitä asioita läpi ja sen perheen tilannetta. Että kun on se valta saada niitä tietoja ja velvollisuus muilla ilmoittaa minulle asioista, niin auttaa.”*

Foucault'n mukaan valta ja tieto edellyttävätkin toisiaan (Foucault 1980, 35). Sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan he saavatkin pääsääntöisesti tarvitsemansa tiedot perhehoitajilta, mutta on joitakin perhehoitajia heidän mukaansa, jotka haluavat pitää tiedot itsellään. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että on perhehoitajia, jotka eivät ilmoita mitään lapsen asioista, heille ei käy mitkään ehdotetuista tapaamisajoista eikä perhehoitaja koskaan vastaa puhelimeen. Lapsi on saattanut joutua sairaalaan eikä tule tietoa aloitetuista tutkimuksista, lääkemutoksista tai tulevista hoitoneuvotteluista. Perhehoitajat saattavat hoitaa myös lasten kouluasiat kertomatta mitään sosiaalityöntekijälle tai lapsi on viety uskonnollisiin tapahtumiin ilman biologisen vanhemman lupaa. Tällöin arjen huolenpitotehtävä laajenee sille tontille, joka on lainsäädännössä määritetty sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Eli voimme todeta niin kuin Aikiokin (2017) on todennut, että tieto edellyttää valtasuhteita, mutta myös tuottaa vallan käytön kohteita. Tiedollinen resurssiepätasapaino voi mahdollistaa enemmän tietävän vallan vähemmän tietävän yli, mutta tieto voi vallan tuottamisen ja vahvistamisen lisäksi heikentää valtaa, jolloin syntyy mahdollisuus vastarintaan. (Aikio 2017, 15–17.) Lastensuojelun perhehoidossa ei ole lain mukaista ohjeistusta, että perhehoitajien täytyisi toimittaa kirjallisia raportteja lasten asioista, tekemisistä ja kuulumisista sosiaalityöntekijälle, mutta sosiaalityöntekijät toivat haastatteluissa esille, että tällaiset kirjalliset koosteet olisivat tärkeitä, että sosiaalityöntekijä paremmin pysyisi ajan tasalla lapsen asioista. Haastatteluista kävi ilmi, että joillakin alueilla tällainen käytäntö oli jo olemassa, ja joillakin alueilla käytäntöä siihen suunniteltiin.

## 6.4 Hallintavalta perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa

Vallankäyttö muuttuu hallinnaksi, kun käytännöt synnyttävät ja pitävät yllä suunnitelmallisia ja pitkäjänteisiä valtasuhteita (Alhanen 2007, 125). Sosiaalityössä onkin tyyppillistä, että hallinnan tekniikoilla kuten kirjallisilla selvityksillä, asiakassuunnitelmissa, sopimuksilla, kysymyksillä, kanteluilla ja niin edelleen pyritään vaikuttamaan toisen toimintaan, ja näin on myös nähtävissä sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan välisessä yhteistyösuhteessa. Perhehoitajat hoitavat julkista hallintotehtävää toimeksiantosopimuksella, jossa on määritelty heidän toimenkuvansa, ja perhehoitajat ovat myös käyneet valmennuksen tehtäväänsä. Sosiaalityöntekijät näkevätkin, että perhehoitajien tulisi tehdä työtehtäväänsä niin kuin ovat siihen tehtävän vastaanottovaiheessa sitoutuneet. Kaisto (2010) toteaaakin, että ottaakseen roolinsa hallinnan kohteena yksilön on aktiivisesti ohjattava itsensä käyttäytymään odotusten mukaisesti. Hallintatekniikoiden soveltamisessa välittyvien käyttäytymissäätöjen on oltava niin voimakkaita, että hallinnan kohteena olevat yksilöt kokevat velvoitteeseen toimia niiden mukaan. Kaiston (2010) mukaan Foucault kutsuu alistumisen tavaksi yksilön muodostamaa suhdetta sääntöön, jonka hän kokee velvoitteeksi ottaa käytäntöön. Tapa alistua voi vaihdella, mutta hallinnan kohteiden säännön alaisuuteen asettuminen on joka tapauksessa välttämätön edellytys roolien jakamisen onnistumiselle. Hallinnan kohteen asettuminen hänelle kaavailtuun rooliin edellyttää myös roolin mukaista toimintaa. Tämä ei tarkoittanut Foucault'lle vain oman käytöksen saattamista vastaamaan jotakin yksilölle ohjenuoraksi asetettua moraalisääntöä, vaan kyse oli myös siitä, kuinka itsestä vaiheittain muokataan oman käyttäytymisensä moraalisubjekti. (Kaisto 2010, 65.) Sosiaalityöntekijät olivat kuitenkin sitä mieltä, että perhehoitajat ovat pääsääntöisesti perillä siitä, mikä heidän tehtävänsä on, mutta välillä jotkut perhehoitajat sosiaalityöntekijöiden mielestä ylittävät valtuutensa ja unohtavat, että sosiaalityöntekijä on se, joka päättää lapsen asiat, vaikka perhehoitajalla onkin valtaa arjen asioihin.

Yksi perhehoitajista nostikin esille, että asiakassuunnitelmaneuvoittelussa sovi-taan ja päätetään lapsen asioista ja heidän on pakko pitäytyä näissä päätöksissä, vaikka näkyvissä olisi, että päätös ei ole järkevä. Perhehoitaja kertoo, että hän voi neuvotteluiden välissä ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään, jos jokin asia ei toimi, mutta kuitenkin viime kädessä sosiaalityöntekijä päättää, onko se toimivaa vai ei. Toinen perhehoitaja kuvaa sitä, että me voimme yrittää vaikuttaa sosiaalityöntekijään keskustelemalla, mutta sosiaalityöntekijä toimii niin kuin hän näkee omalta kohdaltaan parhaaksi toimia, eikä lapsen etukaan perhehoitajan mielestä aina tällöin toteudu. *"Silloin kun se on kaikkein kylmintä se touhu, niin kyllä siinä sanellaan, miten asiat tehdään."* Perhehoitajat toteavatkin, että sosiaalityöntekijällä on valtavasti mahdollisuuksia vallan käyttöön ja sijaisvanhemmalla ei ole paljon sanan valtaa asioissa. Aikion (2017, 31)



mukaan hallinnan tekniikat voivatkin johtaa ylivallan tiloihin. Niemen (2013) mukaan Foucault näkee ylivallan sellaisena, että jokin yksilö tai ryhmä onnistuu jähmettämään valtasuhteiden kentän tiukasti siten, etteivät muut osapuolet kykene muuttamaan sen rakenteita. Valtasuhteeseen liittyy silloin väistämättä kielteinen väritys, jos valta käsitetään kahden toimijan väliseksi suhteeksi, jossa toinen menettää mahdollisuuden toimia omien intressiensä mukaisesti. (Niemi 2013, 35, 47.) Perhehoitajien haastatteluista nousi esiin myös se, että pienemmällä paikkakunnilla, kun on vain yksi sosiaalityöntekijä vaikutusmahdollisuudet sosiaalityöntekijän päätöksiin ovat vähäisemmät. Sosiaalityöntekijä voi halutessaan kirjoittaa millaisia päätöksiä tahansa, kun kukaan ei valvo hänen toimintaansa. Perhehoitaja mietti, että jos valittaa aluehallintovirastoon, niin täytyy kuitenkin miettiä myös sitä, että sosiaalityöntekijän kanssa täytyy jatkosakin tulla toimeen ja sopia lapsen asioista. Perhehoitaja toivoi, että hyvinvointialue uudistuksen myötä käytännöt muuttuisivat yhtenäisemmiksi, on kyse sitten isommasta kaupungista tai pienestä paikkakunnasta. Niemen näkemys on, että Foucault'a voi tässä kohdalla tulkita niin, että aina on oltava periaatteellinen mahdollisuus valtarakenteiden uudistamiseen perustelluista syistä. (Niemi 2013, 47.)

Haastatelluista perhehoitajista kaksi nosti esille sen, että sosiaalityöntekijä oli uhannut siirtää lapsen toiseen sijaishuoltopaikkaan, kun he eivät olleet päässeet sosiaalityöntekijän kanssa yhteisymmärrykseen lapsen asioiden hoitamisesta. Toinen perhehoitajista totesikin, että tällainen toiminta on kiristämistä, kun tiedetään, miten paljon lapsesta perheessä välitetään ja sanotaan, että kyllähän sinä näin teet lapsen vuoksi tai lapsi siirretään muualle. Perhehoitajan mielestä ei voi olla suurempaa valtaa kuin se, että sosiaalityöntekijä voi päättää asuuko lapsi perheessä vai ei. Haastatelluista sosiaalityöntekijöistä yksi nostikin esiin, että hän on joutunut sanomaan perhehoitajalle, että jos ei onnistu työskentely sovitulla tavalla lapsen hyväksi, niin lapsi täytyy siirtää asumaan toiseen perheeseen. Tämän jälkeen perhehoitajan vaadepuheet olivat loppuneet ja sosiaalityöntekijä huomasi, että perhehoitaja oli kuitenkin sitoutunut lapsen hoitamiseen. Toinen sosiaalityöntekijä kertoi, että hänelle oli sanottu, että ei tiedetä, että voimmeko enää pitää lasta, jos ei makseta korkeampaa perhehoidon palkkiota. Yksi perhehoitajista totesikin, että on heillä perhehoitajillakin mahdollisuus ilmoittaa, että hakekaa lapsi pois täältä. Valtakamppailussa saattaakin käydä niin, että heikompi osapuoli hetkellisesti parantaa tilannettaan huijaamalla vahvempaa osapuolta tai pakenemalla (Aikio 2017, 31). Foucault'n mukaan valtasuhteessa molemmilla osapuolilla on vapaus eli vallan kohteella on mahdollisuus toimia toisin kuin vallanharjoittaja toivoo. Valtasuhte ei ole koskaan lopullisesti vakiintunut vaan valtasuhdetta joudutaan pitämään jatkuvasti yllä kamppailutilanteissa. Valtasuhteen alistuneella osapuolella tuleekin olla mahdollisuus nousta vastarintaan. (Alhanen 2007, 122.)

## 6.5 Sosiaalityöntekijän tuki ja kontrolli perhehoitajalle

Michel Foucault'n näkemys, että valtasuhteet ovat "jatkuvan epäsymmetrisiä" (Juhila 2009, 57) on myös nähtävissä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan suhteessa, koska sosiaalityöntekijä valvoo perhehoitajan työtä ja toisaalta tukee perhehoitajaa työssään. Perhehoitaja tekee työtään omassa kodissaan huolehtien sijoitetun lapsen arjesta ja haastatteluihin osallistuneiden mielestä lapsen arjen kulku on juuri se, johon perhetyöntekijällä on valtaa.

*"Mulla on taas valtaa täällä seinien sisällä toteuttaa tätä jokapäiväistä elämää, ja sitä miten me eletään, käytännön asioista, onhan mulla kaikki valta siihen, ei oo onneksi saneltukaan niiku sosiaalityöntekijän puolesta, enkä kauheen kepeästi antaisi kenenkään sanella sitä, miten mä elän mun kotona. Toki jos siinä ois jotain hyviä syitä, niin asiasta keskusteltaisiin, ja niiku tottakai semmoselle on vastaanottavainen, mutta jos se tuntus sellaselta vallankäytöltä, joku sanelisi, miten mun tulee elellä tiistai iltana, se ei niiku kuulu yhtään kenellekkään, ja niiku semmosta kytännön valtaa, niiku mä ajattelen, että on, on niiku mulla ja hänellä sitten isompien linjauksien osalta."*

Toisaalta perhehoitajat toivat sitä esiin, että perhehoitajiksi ryhtyessään he ovat avanneet kotinsa ovet lapsen sosiaalityöntekijälle ja muulle verkostolle sekä tarvittaessa lapsen biologiselle suvulle. "Meidän ovet täytyy olla auki kaikille, ketä sosiaalityöntekijä haluaa, kenen kanssa me tehdään yhteistyötä, niin meidän täytyy kaikki päästää tänne kotiin." Heinon ja Säleksen (2017, 14) mukaan kodista tuleekin julkinen koti, kun julkinen valta sijoittaa lapsen yksityiseen perheeseen. Yksi perhehoitajista nostikin esiin, että jos hän käyttäisi valtaa kotinsa oveen, silloin toiminnan tarkoitusperissä jokin menisi pieleen.

Kodin ovien avoimuudella on myös käänttöpuolensa. Haastatelluista perhehoitajista yksi kertoi, kuinka sijoitetun lapsen vanhemmat kävivät heillä viikoittain tapaamassa lastaan ja samaan aikaan toinen perheeseen sijoitettu lapsi pelkäsi tämän toisen lapsen biologisia vanhempia. Perhehoitaja joutui viemään pelkäävän lapsen hoitoon vierailun ajaksi toiseen paikkaan. Perhehoitaja oli yrittänyt puhua sosiaalityöntekijälle, että toisen lapsen vanhemmat eivät voi enää tulla heidän kotiinsa tapaamaan lastaan, mutta sosiaalityöntekijä oli todennut, että te ette varmaan ole sopivia sijaisvanhemmiksi, jos ette pysty hoitamaan asiaa niin, että toinenkin lapsi pystyy olemaan kotona. Asiaan tuli muutos vasta sitten, kun sosiaalityöntekijä vaihtui ja tapaamiset siirrettiin toisaalle. Perhehoitaja kuvasi, että hän joutui tosissaan puolustamaan sitä, että muillakin lapsilla on oikeus olla turvassa kotona. Vastaavasti yksi perhehoitajista toi esille, että hän voi määrittää ketä kotiinsa päästää. Hän kertoi, että asiakassuunnitelmaneeuvottelussa oli heti alussa sovittu, että biologisten vanhempien ja lapsen

tapaamiset tapahtuvat jossakin muualla kuin sijaisvanhemman kotona. Perhehoitaja piti tärkeänä sitä, että koti rauhoitetaan hänelle ja lapselle olinpaikaksi.

Haastatteluista kävikin ilmi, että perhehoitajilla on valtaa tehdä asioita omassa kodissaan haluamallaan tavalla jossain määrin. Sosiaalityöntekijöillä on kuitenkin valta ja velvollisuus toiminnan valvojina puuttua myös perhehoitajien kotona tapahtuviin asioihin. Sosiaalityöntekijät toivat esiin sitä, että he eivät halua puuttua perhehoitajan arkeen ja ymmärtävät kodin merkityksen, mutta epäkohtien esiin noustessa pitivät tärkeänä sitä, että heillä on mahdollisuus tehdä valvontakäyntejä ja puuttua epäkohtiin.

*”Jos siellä ei ole niin sanotusti haasteita, en mä halua puuttua siihen lapsen arkeen, se on kuitenkin perhehoitajan koti, sen sijoitetun lapsen koti, totta kai sosiaalityöntekijänä toivon että se arki rullaa sillä tavalla, kun se perhehoitaja niin sanotusti haluaa siellä arjessa kasvattaa lapsia, totta kai on eri juttu, jos havaitaan jotain epäkohtia ja joudutaan valvontakäyntiä tehdä niin silloin totta kai käydään keskustelua siitä ja silloin joutuu itekin myöskin puuttumaan siihen lapsen kasvatukseen.”*

Mönkkösen (2018) mukaan Foucault'n näkymättömän vallan muodot näkyvät siinä, että ihminen saadaan itse kontrolloimaan omaa tekemistään, kehoaan ja psyykettään sekä tuntemaan syyllisyyttä silloin, kun hän ei toimi vallitsevien normien mukaisesti. Tällöin hallintokoneiston ei tarvitse tarkkailla ja rangaista, vaan ihminen tekee sen itse. (Mönkkönen 2018, 72.) Perhehoitajat toivatkin esiin, että he tietävät sosiaalityöntekijöiden odottavan heiltä, että he pitävät lapsesta hyvää huolta, hoitavat lapsen arjen asiat, tukevat koulunkäynnissä, harrastuksissa ja kaverisuhteissa eli tarjoavat lapselle hyvän ja turvallisen kasvuympäristön, jossa lapsi saa olla lapsi ja hänestä pidetään mahdollisimman hyvää huolta perheenjäsenenä. Käytäntöihin vakiintunut hallinta ohjaakin sitä, millaiseen toimintaan käytännöissä toimivat yksilöt pyrkivät (Alhanen 2007, 128). Kaisto ja Pyykkönen (2010, 11) ovatkin korostaneet, että hallintavalta nimenomaan pyrkii vaikuttamaan yksilön itseohjautuvuuteen.

Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että he sopivat perhehoitajien kanssa arjen asioiden hoitamisesta ja se on heidän mielestään järkevääkin, koska sosiaalityöntekijöillä ei ole aikaa eikä ole tarkoituksen mukaistakaan, että sosiaalityöntekijä puuttuu joka asiaan. Sosiaalityöntekijät olivat sitä mieltä, että perhehoitajat hoitavatkin heille kuuluvan arjen huolenpidon ja hoivan pääsääntöisesti hyvin, mutta on joitakin perhehoitajia, jotka ovat omaksuneet omat toimintatavat. Perhehoitajat ovat saattaneet rajoittaa lasta pitämällä häntä kiinni, vaikka lain mukaan kiinnipitäminen ei ole perhehoidossa sallittua. Perhehoitajalla saattaa olla nuorten kanssa muitakin haasteita, mutta sosiaalityöntekijän ohjeita ei kuunnella eikä haluta, että sosiaalityöntekijä tukee nuorta. Sosiaalityöntekijä saatetaan kokea tunkeilijana, joka tulee muuttamaan asioita perheen kotiin. Yksi haastatelluista sosiaalityöntekijöistä toikin esiin, että on tehty valtansa

ylittäneiden perhehoitajien kohdalla päätöksiä, että heidän perheeseensä ei enää sijoiteta uusia lapsia.

Sosiaalityöntekijöiden mielestä perhehoitajilla on riittävästi oikeuksia, ja he eivät olisi valmiita niitä lisäämään, koska perhehoitoa ehditään tällä hetkellä valvoa kaikista vähiten ja silti epäkohtia tulee jo nyt ajoittain esille. Valvonta tapahtuu lapsen ja perhehoitajan tapaamisilla, jolloin käydään lävitse sitä, kuinka lapsen arki sujuu, miten lapsi otetaan huomioon perheessä, miten erimielisyydet hoidetaan ja saako lapsi hellyyttä osakseen. Lisäksi perhehoitajan kanssa keskustellaan kasvatuskäytänteistä ja toimintatavoista perheessä. Sosiaalityöntekijät pohtivatkin sitä, että oikeuksien lisääminen saattaisi lisätä epäkohtia perhehoitoon. Sosiaalityöntekijät miettivät myös sitä, että aina on mahdollista antaa perhehoitajalle vähän lisävastuuta, jos luottamus asioiden hoitumisesta sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan välillä toimii. Alhasen (2007, 127) mukaan vallankäyttäjän toiminta riippuukin siitä, miten vallan kohteena oleva henkilö toimii.

*”Mää oon asiakassuunnitelmanevottelussa avoimesti puhunu, että jos esimerkiksi yhdellä päivällä sairastumisen takia tapaamista siirretään, jos sitä pitää siirtää, niin mä olen antanut siitä biologisille vanhemmille ja perhehoitajille luvan, että multa ei tarvii kysyä lupaa siihen.”*

Perhehoitajat vastaavasti toivovat, että he saisivat enemmän oikeuksia arjen käytäntöihin, kuten kouluasioiden ja terveydenhuollon asioiden hoitamiseen. Heidän mielestensä se helpottaisi heidän arkeansa, kun kaikkia asioita ei tarvitsisi kysyä sosiaalityöntekijältä, kun sosiaalityöntekijän tavoittaminen on välillä niin vaikeaa. Haastatteluista kävi ilmi, että jotkut perhehoitajat allekirjoittavat sijoitettujen lasten koulupapereita jo nyt joko sosiaalityöntekijöiden luvalla tai perhehoitajat ovat niin vaan alkaneet tekemään omasta aloitteesta.

*”Sosiaalityöntekijän pitäis kaikki lapsen koulupaperit allekirjoittaa ja perhehoitaja ei voisi niitä allekirjoittaa mutta tiedän että meillä on sellasia perhehoitajia, jotka allekirjoittaa ne koulupaperit.”*

*”Mää vedän oman nimeni sinne ja pistän vaan, että perhehoitaja, viivaan yli sen huoltajan, että niin ja sosiaalityöntekijä tietää tämän, minä olen sanonut hänelle, että mä teen näin, ei hän niitä aina ehdi kirjottaa ja kattoon, hän luottaa, että teen oikein”*

Sosiaalityöntekijällä on lastensuojelun perhehoidossa kaksoistehtävä. Sosiaalityöntekijä virkavastuullisena valvoo perhehoitajien työtä, mutta myös huolehtii perhehoitajien tuen saannista. Haastatteluun osallistuneet sosiaalityöntekijät kokivat, että perhehoitajat odottavat heiltä tukea, arvostusta, kiinnostusta lapsen asioihin sekä sitä, että sosiaalityöntekijän saa kiinni ja perhehoitajia kuullaan. Perhehoitajien

haastatteluiden perusteella voi todeta, että perhehoitajien tuen saanti vaihtelee. Yksi haastatteluun osallistuneista perhehoitajista kertoi, että heillä on sijoitettuna lapsia kahdesta kunnasta ja toisesta kunnasta heille oli tarjottu koulutuksia, työnohjausta, mentorointia ja siivousapua, mutta toisesta kunnasta he eivät olleet saaneet mitään apua. Toinen perhehoitaja kertoi, että lapsi on asunut heillä seitsemän vuotta ja lomitusta ei ole saatu järjestettyä, ei edes siinä tilanteessa, kun perhehoitaja oli nukkunut lapsen oirehinnan vuoksi huonosti kaksi kuukautta. Perhehoitajalle oli vain sanottu, että kyllä vanhemman nyt vaan täytyy jaksaa. Perhehoitaja kertoi, että hänelle tuli silloin tunne, että sosiaalityöntekijällä ei ollut realistista kuvaa siitä, mitä arki erityislasten kanssa on.

Sosiaalityöntekijät kertovat, että heidän antamansa suora tuki on melko vähäistä. Jonkin verran käyvät keskustelua perhehoitajien kanssa ja myöntävät esimerkiksi työnohjausta. Perhehoitajien tuesta huolehtiminen jää enemmän sosiaalihoitajien tehtäväksi. Yksi sosiaalityöntekijöistä toi esille sitäkin, että kaikki perhehoitajat eivät halua ottaa tukea vastaan, vaikka sille tarvetta näyttäisi olevan. Haastattelujen perusteella sai sellaisen kuvan, että isommissa kaupungeissa, ja jos perhehoitaja tekee työtään yksityisen palveluntuottajan palveluksessa, perhehoitajien mielestä tuen saanti on varmempaa sekä tasaisempaa, ja he olivat tyytyväisiä saamaansa tukeen. Edellä esitetyt esimerkit perhehoitajien kerronnasta, joissa tuli esiin tyytymättömyyttä, tulivat perhehoitajilta, jotka asuivat pienemmällä paikkakunnilla. Perhehoitajat sekä sosiaalityöntekijät toivat kuitenkin esiin, että perhehoitajien loma-asiat ja palkkioiden oikea taso pitäisi saada ajan tasalle, että uusia perheitä saataisiin houkuteltua sijaisperheiksi.

## 6.6 Sijoitetun lapsen etu perhehoidossa

Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa tuli ilmi, että lapsen etu on juuri se, joka määrittää kaikkien osapuolten toimintaa lastensuojelun perhehoidossa. Perhehoitajat ja sosiaalityöntekijät pyrkivät toimimaan niin, että lapsen etu toteutuu, ja jos vaikuttaa siltä, että lapsen turvallinen kasvuympäristö ja huolenpito sekä kasvatusta eivät toteudu tai lapsi ei saa riittäviä tukitoimia ja palveluja kumpikin osapuoli pyrkii kaikilla mahdollisilla keinoilla sitä edistämään. Yksi haastatelluista perhehoitajista toikin esille, että valtapelissä lapsen edun pitäisi olla ensisijaista. Perhehoitaja toi esille, että välillä huomaa, että lapsi yksilönä unohdetaan ja toimitaan jollain tietyllä tavalla, koska niin on aina toimittu. Sosiaalityöntekijällä pitäisi perhehoitajien mielestä olla vastuu huolehtia siitä, mikä on lapselle parhaaksi ja tehdä päätökset sen mukaan. Tässäkin kohdalla tuli esille se, että perhehoitajien mielestä toiset sosiaalityöntekijät ovat enemmän kiinnostuneita lasten asioista ja huolehtivat lapsen edun toteutumisesta kuin toiset.

Perhehoitajat kertovat huolehtivansa lasten asioiden eteenpäin menosta niin, että kuulostelevat lapselta, mitä toiveita lapsella on, ja vievät näitä asioita eteenpäin sosiaalityöntekijälle. Esiin tuli, että neuvotteluissa lasta ei välttämättä sosiaalityöntekijän taholta kuulla, vaan aikuiset sopivat asiat keskenään ja lapsi unohtuu toiveineen. Perhehoitajat tuovat esille lapsen edun kannalta, että suurimman haasteen tuo se, että lasta ja perhehoitajaa ei kuulla sosiaalityöntekijän taholta ja lapsen huoleen ei oteta kantaa ja perhehoitajat jäävät yksin lapsen haasteiden kanssa.

*”Mä kaipaisin palautetta niihin mun viesteihin ja huoli asioihin, että jos mulla on lapseen liittyen joku huoli ja mä laitan siitä, vaikka sähköpostia, niin mä kaipaen, että mä saisin jonkun muunkin kuin vaan että kuitti sähköposti on tullut perille. Me ollaan aika paljon siirrytty siihen, että kun meillä on lapseen liittyviä huolia me laitetaan niitä sähköpostilla, ihan sen takia, että meille jää itselle siitä sitten mustaa valkoiselle, että me ollaan tähän asiaan reagoitu”*

Esiin tuli myös vääränlaisen vallan käyttämisen mahdollisuus, koska asian esiin tuoneen perhehoitajan mielestä, on hyvin hento raja siinä, milloin ajetaan lapsen etua ja milloin mennään mielivaltaisuuden puolelle. Yksi perhehoitaja toi esiin, että ovat kokeneet sosiaalityöntekijän pitävän heitä hankalina, kun ovat pyrkineet viemään lapsen asioita eteenpäin ja puolustaneet lasta. Perhehoitajan mielestä sosiaalityöntekijällä on vastuu katsoa, mikä on lapsen parhaaksi ja sen mukaan tehdä päätöksiä. Helén (2010, 29, 45) onkin tuonut esille, että Foucault´n mielestä hallinta kohdistuu toisten lisäksi myös itseen eli tällöin hallintaan kuuluu itsehallinta eli etiikka.

Sosiaalityöntekijöiden mielestä perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa olevalla vallalla on iso merkitys lapsen edun toteutumisen kannalta. Yksi sosiaalityöntekijöistä tuo esiin, että eniten se kulminoituu siihen, miten perhehoitajat käsittelevät lapsen kanssa lapsen suhdetta lapsen biologisiin vanhempiin ja miten suhtaudutaan lapsen sekä vanhemman yhteydenpitoon niin kuin aikaisemmin tässä tutkimuksessa jo todettiin. Tässä asiassa sosiaalityöntekijän mielestä perhehoitajilla on todella paljon valtaa ja se myös aiheuttaa erimielisyyttä sosiaalityöntekijöiden ja perhehoitajien välille nostaten valtaa esiin. Sosiaalityöntekijät toivat esille kuitenkin myös sen, että sosiaalityöntekijä voi myös käyttää valtaa väärin, vastoin lapsen etua, jos lapsen mielipiteitä ei kuulla.

Sosiaalityöntekijät kokevat, että heidän tehtävänsä ja vastuunsa on huolehtia lapsen edun toteutumisesta niin, että he toteuttavat lainsäädäntöä ja ohjaavat sijaisperheen arkea niin, että lapsen etu toteutuu. Riittävä tuki lapselle ja perhehoitajalle tukee lapsen edun toteutumista. Yksi sosiaalityöntekijöistä kertoi alla olevan esimerkin siitä, kuinka hän on käynyt keskustelua perhehoitajan kanssa lapsen edun toteutumiseksi.

*”minä kävin viime viikolla katsomassa perhehoidossa olevaa lasta, josta koulusta tuli yhteydenotto minulle ja opettaja näki, että pitäis käydä tukiopetustunnilla ja ne sattus sellaiseen ajankohtaan, että vaatis perhehoitajien kuljettamista, että koulukyyti ei käviskään, ja se tunti olevan heille ihan ylipääsemätön asia, vaikka heitä on kaksi perhehoitajaa kotonona, niin siitä pitää vähän istua melkein käsien päällä ja ihan se lapsen etu vaatii.”*

Toinenkin sosiaalityöntekijä toi esiin, että perhehoitajan kanssa on saattanut olla taistelua lapsen käyttövaroista, vaatteista, ruoasta ja siitä pitääkö lasta kuljettaa harrastuksiin. Sosiaalityöntekijät kokivat, että perhehoitajille tulisi olla itsestään selvää, että tällaiset asiat kuuluvat lapselle ja perhehoitajan tulee niistä huolehtia, että lapsen etu toteutuu.

## 7 POHDINTA

Pro Gradu-tutkielman aiheena oli selvittää, miten valta ilmenee lastensuojelun perhehoitajan ja perhehoitoon sijoitetun lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa, ja miten tämä valta vaikuttaa lapsen etuun lastensuojelun perhehoidossa. Tutkimuksen lähtökohtana oli käsitys, että valtaa suhteessa on, koska jo ranskalainen sosiologi Michel Foucault on pitänyt itsestään selvyytensä siitä, että valtaa on kaikkialla ihmisten välisissä suhteissa. Foucault'n näkemys vallasta ohjasikin tutkimusta ja antoi raamit perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa ilmenevälle valalle.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että sosiaalityöntekijän persoonallisuudella ja tavalla toimia on vaikutusta siihen, kuinka perhehoitajat kokevat vallan heidän välisessä suhteessaan. Perhehoitajat kuvasivat, että on sosiaalityöntekijästä henkilönä kiinni, kuinka asiat hoidetaan ja onko heillä perhehoitajina sanan valtaa asioihin. Perhehoitajat toivat useampaan kertaan haastatteluissa esiin sen, että kun sosiaalityöntekijä vaihtui, lapsen asiat alkoivat mennä eteenpäin. Perhehoitajien mukaan toiset sosiaalityöntekijät kuuntelevat lasta sekä perhehoitajaa ja toiset tekevät ratkaisut oman mielensä mukaan. Perhehoitajilla vaikuttaa olevan kokemusta siitä, että he eivät ole aina tulleet kuulluiksi lapsen asioissa eikä heidän asiantuntemustansa ole otettu huomioon. Perhehoitajat ymmärtävät, että sosiaalityöntekijöillä on virkavastuun ja lain määrittämä valta päättää asioista, mutta silti he toivovat kuulluksi tulemista, koska he elävät arkea lapsen kanssa ja tietävät mitä lapselle kuuluu. Perhehoitajien mielestä sillä, että lasta ja lapsen asioita kuullaan on suuri merkitys sille, toteutuuko lapsen etu perhehoidossa.

Vastaavasti sosiaalityöntekijät toivat esiin, että on perhehoitajia, jotka hoitavat perhehoitoon sijoitettujen lasten asiat todella hyvin ja tällöin lapsen etu perhehoidossa toteutuu, mutta sitten on niitä perhehoitajia, joiden kohdalla tarvitaan enemmän ohjausta ja tukea, jotta saadaan varmistettua, että lapsen kasvuympäristö on turvallinen ja lapsi saa ikätasoisesta huolenpidosta ja kasvatuksesta. Sosiaalityöntekijät kokivat, että



perhehoitajien valvonta on tällä hetkellä puutteellista ja silti esiin tulee perheeseen sijoitettujen lasten kohdalla sellaisia epäkohtia, että asioita ei ole hoidettu lapsen edun mukaisesti. Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä sitä, että perhehoidon valvontaan tulisi yhtenevät käytännöt eikä valvonta olisi pelkästään heidän perheisiinsä tekemien käyntien varassa. Sosiaalityöntekijät toivoivat valvontaan yhtenäisiä käytäntöjä ja erillistä työryhmää. Esiin nousi myös, että perhehoitajien soveltuvuutta tehtäväänsä tulisi selvittää ennen kuin perhehoitaja hyväksytään perhehoidon tuottajaksi.

Haastatteluista nousi esille, että eniten valtaa käytetään sosiaalityöntekijöiden ja perhehoitajien suhteessa silloin, kun määritellään sijoitetun lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa yhteydenpitoa. Perhehoitajat kokevat, että sosiaalityöntekijät eivät näe lapsen etua, kun lapsen ja vanhempien tapaamisista sovitaan ja taas sosiaalityöntekijät kokevat, että perhehoitajat pyrkivät vaikuttamaan liikaa lasten ja vanhempien tapaamisiin unohtaen sen, että lapsi on huostaanotettu ja sijoitettu perheeseen ja tavoitteena lain mukaan on aina lapsen ja biologisen perheen jälleenyhdistäminen eli perhehoitajat eivät saisi unohtaa lapsen biologisia vanhempia.

Tutkimuksen mukaan vaikuttaa siltä, että perhehoitajat odottavat sosiaalityöntekijöiltä, että sosiaalityöntekijät järjestävät lapsen ja biologisten vanhempien tapaamiset heidän toivomalla tavalla, mutta he eivät itse halua sanoittaa mielipidettä lapsen vanhemmille yhteistyön säilyttämiseksi. Lisäksi nousee esille sitä, että sosiaalityöntekijät asettuvat liaksi lapsen biologisten vanhempien puolelle tapaamisasioissa unohtaen lapsen parhaan perhehoitajien mielestä. Sosiaalityöntekijät taas kokevat, että perhehoitajat unohtavat sen, että lapsi on huostaanotettu ja laki velvoittaa tukemaan lasta ja hänen perhettään niin, että lapsen kotiutuminen syntymävanhempien luokse mahdollistuisi. Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden välillä onkin selkeästi nähtävissä valtapeliä liittyen perheeseen sijoitettujen lasten ja heidän vanhempiensa tapaamisiin.

Perhehoidossa pyritään siihen, että lapselle ja perhehoitajalle kehittyisi lasta eheyttävä kiintymyssuhde. Samaan aikaan on kuitenkin myös lain mukaan huolehdittava siitä, että yhteydenpito lapsen vanhempiin ja muuhun lähipiiriin mahdollistuu. Tämä tilanne vaatii paljon perhehoitajilta. Perhehoitajia vaaditaan kiintymään lapseen, mutta samaan aikaan muistutetaan, että tämä kaikki saattaa olla vain väliaikaista, vaikka puhutaankin lapsen ja perhehoitajan suhteen jatkumisesta jossakin muodossa lapsen palattua kotiin. Tämä on niin vaikea yhdistelmä, että perhehoitajien koulutuksessa tulisi tätä asiaa nostaa paljon enemmän esiin ja perhehoitajille tulisi myös tarjota enemmän tukea liittyen lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpitoon. Sosiaalityöntekijät toivovat tämän asian painottamista valmentavissa koulutuksissa sekä säännöllisesti myöhemminkin koulutuksia, joissa muistutetaan perhehoitajia heidän oikeuksistansa ja velvollisuuksistansa.

Laki ohjaa lastensuojelun perhehoidossa sekä perhehoitajia että sosiaalityöntekijöitä heidän työssään ja määrittää millaiset tehtäväkuvat kummallekin kuuluvat,

mutta silti tutkimuksessa nousi esiin, että on epämääräisyyttä siinä, kuka hoitaa mitkään asiat ja perhehoitajat toivoivat, että heillä olisi enemmän mahdollisuuksia toimia lapsen arjessa kysymättä jokaista asiaa sosiaalityöntekijältä. Sosiaalityöntekijät olivat enemmän sitä mieltä, että perhehoitajilla on riittävästi oikeuksia ja velvollisuuksia sijoitettujen lasten kasvattajina ja he eivät soisi perhehoitajille lisää oikeuksia, koska sosiaalityöntekijöinä he ovat viime kädessä vastuussa lapsen asioiden hoitumisesta sekä siitä, että lapsella on turvallinen kasvua ja kehitystä tukeva ympäristö. Sosiaalityöntekijällä onkin lastensuojelun perhehoidossa tukijan sekä kontrolloijan rooli ja perhehoitajalla on taas hoivaajan ja kasvattajan rooli lapsen arjessa.

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että silloin, kun perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa on tasa-arvoa ja luottamusta sekä pystytään toimimaan yhteisymmärryksessä lapsen edun toteuttamiseksi, valta ei tule näkyviin. Jos suhde ei toimi, valtaa saatetaan käyttää väärin puolin sekä toisin ja tällöin valta myös korostuu. Yhteistoiminta edellyttää, että perhehoitajilla ja sosiaalityöntekijöillä on yhteinen tieto toiminnan tavoitteista ja keinoista. Perhehoitaja kertoo sosiaalityöntekijälle lapsen asiat sekä pyytää tarvittaessa tukea ja palveluita ja sosiaalityöntekijä auttaa tarvittavalla tavalla tukien perhettä. Tällöin kaikilla osapuolilla on myös käsitys vallan merkityksestä suhteessa. Valta onkin olemassa rakenteissa ja kumpikin osapuoli tiedostaa vallan käytön mahdollisuuden, mutta suurempaa vallankäyttöä ei tarvita, kun yhteistyö toimii ja lapsen sekä perheen asiat hoituvat. Tällöin lapsen etu varmistuu ja lapsi saa tarvitsemansa turvallisen huolenpidon ja kasvatuksen sekä tarvitsemansa tukitoimet. Perhehoitajalla on kuitenkin tarvittaessa valtaa vaatia tukea ja palveluja, jos ne eivät muuten toteudu ja sosiaalityöntekijällä on vastaavasti valtaa arvioida tuen ja palveluiden tarvetta sekä niiden myöntäminen.

Lapsen etu on se, jonka eteen töitä tehdään ja valtaa käytetään. Sekä perhehoitajat että sosiaalityöntekijät olivat sitä mieltä, että perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän välisestä vallasta oikein käytettynä on hyötyä lapsen edun toteutumisessa. Vallan käyttäminen on keino edistää lapsen etua, mutta aina on myös se mahdollisuus, että valtaa käytetään väärin, jos ei olla ehditty kunnolla perehtyä lapsen asioihin tai arvioidaan väärin lapsen tarpeet tai laitetaan jotkut muut asiat lapsen tarpeiden edelle. Laki antaa puitteet toiminnalle ja päätöksille, mutta sillä kuinka lakia tulkitaan, on viime kädessä vaikutusta lapsen edun toteutumiselle.

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja sosiaalityöntekijöiden määrän vähyydestä johtuva kiire työssä vaikuttavat paljon perhehoidossa olevien lasten etuun. Sosiaalityöntekijät eivät opi tuntemaan lasta ja eivät tiedä, mikä olisi lapsen parhaaksi. Tällöin on vaarana, että sosiaalityöntekijät käyttävät valtaansa väärin tehden vääränlaisia päätöksiä. Sosiaalityöntekijät korostivat kuitenkin sitä, että he tekevät päätökset virkavastuulla ja lain ohjaamina. Lastensuojelun perhehoidossa ja yleensäkin lastensuojelussa lasten ja heidän perheidensä tilanteet ovat haasteellisia ja moniulotteisia, joten

sosiaalityöntekijöillä tulisi olla riittävästi aikaa yhtä asiakasta kohden. Tutkimukseen osallistuneet perhehoitajat ja sosiaalityöntekijät toivoivat, että sosiaalityöntekijöitä olisi enemmän, jotta heillä olisi aikaa enemmän perhettä kohti. Selkeästi nähtiin, että muutosten tulee lähteä jo päättävistä tahoista ja rakenteiden uudistamisesta.

Perhehoidon rakenteissa vaikuttaa olevan eroavaisuuksia eri alueilla ja tämä tuo eriarvoisuutta perhehoitajille riippuen siitä, missä päin Suomea he toimivat perhehoitajina. Toivottavaa on, että hyvinvointialueiden myötä perhehoidon käytänteet yhtenäistyvät niin, että tuki sijaisperheille olisi tasaisempaa ja laadukkaampaa. Perhehoitajat nostivat itse tärkeimmiksi sitä, että heillä olisi mahdollisuus lomaan ja työstä saatava korvaus olisi kohdallaan. Tämä olisi varmasti myös keino saada lisää perheitä sijaisperheiksi. Vielä parempi tavoite olisi se, että valtakunnallisesti kehitettäisiin yhtenäisiä toimintatapoja lastensuojelun perhehoitoon. Tutkimuksesta kävi selvästi esille, että perhehoitajat ja sosiaalityöntekijät eivät ole tyytyväisiä perhehoidon kaikkiin käytäntöihin eivätkä toistensa toimintaan. Vaikuttaa siltä, että kun ei ole yhteneviä toimintamalleja, sosiaalityöntekijät hoitavat tehtävänsä oman tiedon ja kokemuksen pohjalta ja myös perhehoitajat ovat omaksuneet omia malleja toimia. Yhtenäisten rakenteiden ja toimintamallien puuttuessa syntyy helposti erimielisyyttä asioiden hoitamisesta.

Lastensuojelun perhehoito olisi monien sijoitettujen lapsien kohdalla parempi vaihtoehto kuin laitoshoido ja myös taloudellisesti kannattavampaa hyvinvointialueille. Lastensuojelun perhehoidon asemaa tulisi saada vahvistetuksi ja tämän vuoksi olisi tärkeää lisätä perhehoitoon liittyvää tutkimusta, jotta löydettäisiin perhehoidon kehittämiskohteita perhehoidon laadun parantamiseksi. Yhtenä tärkeänä tutkimisen kohteena olisi tutkia myös, miten perhehoitoon sijoitetut lapset kokevat kuulluksi tulemisen ja mahdollisuuden vaikuttaa asioihinsa. Tutkimuksessa nousi esiin sosiaalityöntekijöiden puheesta, että kaikista haastavinta on toimia perhehoidon kentällä sukulais- ja läheisperheiden kanssa eikä lapsen etu näissä sijoituksissa aina toteudu. Tämän vuoksi olisi tärkeää tutkia, onko sukulais- ja läheissijoitukset oikeasti lapsen edun mukaisia. Laki kuitenkin velvoittaa, että lapsen sijoituksen suunnitteluvaiheessa pitää kartoittaa mahdollisuus sijoittaa lapsi sukulaisen tai muun läheisen henkilön luokse. Sosiaalityöntekijät kokivat, että sukulaissijoituksissa perhehoitajat käyttävät valtaa enemmän päättämällä lapsen asioita kysymättä sosiaalityöntekijältä asioista, jotka kuuluvat sosiaalityöntekijän päätettäväksi ja lisäksi sosiaalityöntekijöiden mielestä sukulaisperheessä tapahtuviin haasteisiin on vaikeampi puuttua.

## LÄHTEET

- Alhanen, K. 2007. Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum pro
- Araneva, M. 2018. Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent
- Aikio, S. 2017. Viisi näkökulmaa valtaan. Sosiaalityön taustalla olevien valtakäsitysten teoreettista pohdintaa. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto  
[https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63058/Aikio\\_Samuli\\_Acta\\_E\\_223pdfA.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63058/Aikio_Samuli_Acta_E_223pdfA.pdf?sequence=1&isAllowed=y) Luettu: 18.10.2022
- Berrick, J.D. & Skivenes, M. 2012. Dimensions of high quality foster care: Parenting plus. *Children and Youth Services Review* 34, 1956–1965
- Blythe, S.L., Halcomb, E.J., Wilkes, L. & Jackson, D. 2013. Caring for vulnerable children: Challenges of mothering in the Australian foster care system. *Contemporary Nurse: a Journal for the Australian Nursing Profession*, 44(1), 87–98
- Clarkeburn, H. & Mustajoki, A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino
- Eriksson, P. & Säles, E. (toim.) 2021. Lastensuojelun perhehoidon järjestäminen. Suositukset perhehoidon toimintaohjeiden sisällöksi. Työpaperi 6 / 2021. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos  
[https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141024/URN\\_ISBN\\_978-952-343-627-5.pdf?sequence=1](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141024/URN_ISBN_978-952-343-627-5.pdf?sequence=1) Luettu 13.10.2022
- Eskola, J., Lätti, J & Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–51
- Forsell, M. & Kuoppala, T. 2022. Lastensuojelu 2021. Huostaanottojen määrä väheni vuonna 2021. Tilastoraportti 22/2022. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos <https://www.julkari.fi/handle/10024/144518> Luettu: 9.10.2022
- Foucault, M. 1980. Tarkkailla ja Rangaista. Helsinki: Otava
- Hakala, J.T. 2018. Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–26
- Heini, T. & Säles, E. 2017. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. Työpaperi 20/2017. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.  
[https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132434/URN\\_ISBN\\_978-952-302-857-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132434/URN_ISBN_978-952-302-857-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y) Luettu: 30.4.2023
- Heinonen, Hanna (2011) Sadoissa verkoissa sukkulointia – kumppanuudet sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto

- [https://www.lskl.fi/wpcontent/uploads/Sadoissa\\_verkoissa\\_sukkulointia\\_Kumppanuudet\\_sijaishuollossa.pdf](https://www.lskl.fi/wpcontent/uploads/Sadoissa_verkoissa_sukkulointia_Kumppanuudet_sijaishuollossa.pdf) Luettu: 9.10.2022
- Helén, I. 2010. Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka. Foucault-lainan hallinnan analytiikka. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 27–48
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus
- Hyvärinen, M. 2017. Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 11–45
- Hämeen-Anttila, L. 2017. Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa A. Kananaja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 216–246
- Hämäläinen, K. 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön yksikkö. Väitöskirja 2012.
- Juhila, K. 2009. Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä – Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–66
- Kaisto, J. 2010. Kääntämisen sosiologia hallinnan analytiikan työkaluna. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 49–70
- Kaisto, J. & Pyykkönen, M. 2010. Johdanto. Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 7–24
- Kalland, M. 2015. Kohti parempia lastensuojelun sijoituskäytäntöjä – Sopiva sijaiskoti lapselle -hankkeen tuloksia. Teoksessa J. Sinkkonen & K. Tervonen-Arnkil (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim, 165–178
- Ketola, J. toim. 2008. Perhehoito. Tekemisen ja tukemisen arvoista työtä. Jyväskylä: PS-kustannus
- Ketola, J. 2008. Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa J. Ketola (toim.) Perhehoito. Tekemisen ja tukemisen arvoista työtä. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–60
- Kiviniemi, K. 2018. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijaöölle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–87
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.  
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Luettu: 22.10.2022
- Lastensuojelulaki 50 § 8.4.2011/316  
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L9P40> Luettu: 8.1.2023
- Lastensuojelulaki 40 § 8.7.2022/610  
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L9P40> Luettu: 8.1.2023
- Laki perhehoitolain muuttamisesta 606/2022.  
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220606> Luettu: 7.1.2023

- Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveystieteillä. Helsinki: Gaudeamus
- Niemi, P. 2013. Hyvä, paha valta. Teoksessa M. Laitinen & A. Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 31–54
- Parviainen, T. & Rintamäki, S. (2020) Lastensuojelun perhehoitajan vaativa hoivatehtävä: arjen haasteet ja tuen tarpeet sijoitusten katkeamisten taustalla. Pro Gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto
- Pyykkönen, M. 2015. Michel Foucault – Vallan, tiedon ja subjektiivisuuden tutkija. Teoksessa M. Pyykkönen & I. Kauppinen (toim.) 1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria. Helsinki: Gaudeamus, 188–209
- Pösö, T. 2015. Adoptio ja perhe. Teoksessa J. Sinkkonen & K. Tervonen-Arnkil (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim, 16–22
- Rabb, H. 2008. Mitkä ovat perhehoitajien ja sosiaalitoimen yhteistyön mahdollisuudet? Teoksessa J. Ketola (toim.) Perhehoito. Tekemisen ja tukemisen arvoista työtä. Jyväskylä: PS-kustannus, 145–166
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. 2017. Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 427–442
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2017. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 46–83
- Räty, T. 2020. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita
- Saatamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita
- Silvasti, T. 2014. Sisällönanalyysi. Teoksessa I. Massa (toim.) Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus, 33–48
- Säisänen, L. 2020. Perhehoidon valvonta sijaishuollossa. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto  
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/72952/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-202012036906.pdf?sequence=1> Luettu: 20.10.2022
- Tietoarkisto. 2022. Tunnisteellisuus ja anonymisointi. Tampereen yliopisto.  
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi/> Luettu: 13.11.2022
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi
- Valkonen, L. 2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa J. Ketola (toim.) Perhehoito. Tekemisen ja tukemisen arvoista työtä. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–120
- Valkonen, L. & Janhunen, T. 2016. Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 45/2016
- Vähämaa, P. 2008. Tavallisuutta epätavallisissa olosuhteissa. Lastensuojelun perhesijoituksen onnistuminen sosiaalityön kokemustietona. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto:

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/76507/lisuri00099.pdf?sequence=1> Luettu: 15.10.2022

Ylitalo, J. 2012. Kontrollia vai tukea? Lastensuojelun ja perhehoidon välisen suhteen paikantuminen Perhehoito-lehdessä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto



## LIITE 1

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

SOSIAALITYÖN YKSIKKÖ

8.1.2023

### TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Pyydän sinua mukaan Tiina Rutasen pro gradu-tutkimukseen, jossa tutkitaan miten perhehoitajat näkevät oman valtansa sijoitetun lapsen kasvattajina ja hoivaajina työskennellessään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijöiden kanssa ja vastaavasti, miten sosiaalityöntekijät näkevät oman valtansa työskennellessään perhehoitajien kanssa tuen ja valvonnan toteuttajina. Lisäksi tavoitteena on tutkia, mikä merkitys tällä perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa olevalla vallalla on lapsen edun toteutumiselle perhehoidossa.

Sinua pyydetään tutkimukseen, koska toimit perhehoitajana sijoitetulle lapselle tai lastensuojelun sijaishuollossa ja toimit perhehoitoon sijoitetun lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumista. Liitteessä on kerrottu henkilö-tietojesi käsittelystä.

Tutkimukseen osallistuu 4–5 perhehoitajaa ja 4–5 sosiaalityöntekijää.

#### **Vapaaehtoisuus**

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen, keskeyttää osallistumisen tai peruuttaa jo antamasi suostumuksen syytä ilmoittamatta milloin tahansa tutkimuksen aikana. Peruuttaessasi suostumuksesi tutkimukseen, sinulta siihen mennessä kerätyt tiedot hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on mahdollista. Tässä tutkimuksessa haastateltavilta kerätään henkilötietoja vain haastattelun sopimiseksi ja nämä tiedot hävitetään välittömästi, jos perut suostumuksesi tutkimukseen.

#### **Tutkimuksen kulku**

Teemahaastattelut toteutetaan kevään 2023 aikana. Haastatteluissa haastateltava saa kertoa oman kokemuksensa/näkemyksensä, miten hän kokee vallan sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan suhteessa ja mikä merkitys tällä vallalla on perhehoidossa olevan lapsen edun toteutumisessa. Haastatteluun ei tarvitse valmistautua etukäteen. Haastattelu tapahtuu kasvokkaisena tapaamisena tai videoneuvotteluna haastateltavan



toiveen mukaan. Tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta kustannuksia haastateltavalle. Jokainen haastattelu kestää arviolta noin 45–60 minuuttia. Haastattelut tallennetaan äänitallenteiksi, jotka tutkija litteroi kirjalliseen muotoon ja samalla niistä poistetaan tunnistetiedot. Ääninauhoja säilytetään tarvittava aika lukkojen takana. Litteroitua haastatteluaineistoa säilytetään tietokoneella suojatusti salasanan takana. Haastatteluaineistoa käsittelee ainoastaan tutkimuksen tekijä. Haastattelun suoria lainauksia saatetaan käyttää anonyymisti tutkimusraportissa. Ääninauhat, litteroitu aineisto ja suostumuslomake tutkimukseen hävitetään viimeistään tutkimuksen valmistuttua.

### **Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat hyödyt**

Haastateltavana saat tutkimustuloksista halutessasi vertailutietoa siitä, millaisia kokemuksia muilla vastaavaa työtä tekevillä on. Lastensuojelun perhehoitoa on toistaiseksi tutkittu melko vähän ja tämän vuoksi on tärkeää tuoda perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden ääntä kuuluviin perhehoitoon liittyen ja herätellä yhteiskunnallista keskustelua perhehoidon tilanteesta ja mahdollisista kehittämisen kohteista. Sijaisperheistä on puutetta ja kaikki uusi tieto, joka mahdollisesti edesauttaa uusien perheiden lähtemistä mukaan tärkeään työhön, ja jo mukana olevien perheiden pysymistä sijaisperheinä, on toivottavaa. Sijaisperhe on lapselle parempi vaihtoehto kuin laitoshoido ja jokainen onnistunut sijoitus perheeseen on lapsen edun mukaista.

### **Korvaus tutkittavalle haastatteluun osallistumisesta**

Sinulle annetaan suklaalevy kiitoksena tutkimukseen osallistumisesta.

### **Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset**

Tutkimuksesta valmistuu yksi pro gradu -tutkielma, joka julkaistaan Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistossa: <https://jyx.jyu.fi/>

### **Tutkimuksen ohjaaja**

YTT Heli Valokivi, Jyväskylän yliopisto /heli.valokivi@jyu.fi

### **Lisätietojen antajan yhteystiedot**

Lisätietoja tutkimuksesta antaa tutkimusentekijä: Tiina Rutanen, sosiaalityön maisteriopiskelija, Jyväskylän yliopiston Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta,

[tiina.m.rutanen@student.jyu.fi](mailto:tiina.m.rutanen@student.jyu.fi)

***Jos haluat osallistua tutkimukseen (haastattelu) voit toimittaa osallistumissuostumuksen sähköpostitse:  
[tiina.m.rutanen@student.jyu.fi](mailto:tiina.m.rutanen@student.jyu.fi)***



## LIITE 2

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

SOSIAALITYÖN YKSIKKÖ

### SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN

Jyväskylän yliopiston sosiaalityön opiskelija Tiina Rutanen maisteritutkielmassaan tutkii miten perhehoitajat näkevät oman valtansa sijoitetun lapsen kasvattajina ja hoivaajina työskennellessään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijöiden kanssa ja vastaavasti, miten sosiaalityöntekijät näkevät oman valtansa työskennellessään perhehoitajien kanssa tuen ja valvonnan toteuttajina. Lisäksi tavoitteena on tutkia, mikä merkitys tällä perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa olevalla vallalla on lapsen edun toteutumiselle perhehoidossa.

Tutkimuksen aineisto kerätään haastattelemalla sijoitettujen lasten perhehoitajia ja sosiaalityöntekijöitä, jotka työskentelevät lastensuojelun sijaishuollossa. Haastattelut nauhoitetaan, jotta tutkimusmateriaali saadaan tarkasti talteen. Haastattelut litteroidaan tekstimuotoon ja niistä poistetaan tunnistetiedot. Litteroinnin jälkeen haastatteluaineistoa säilytetään tietokoneella salasanalla suojattuna. Haastatteluaineistoa käsittelee ainoastaan tutkimuksen tekijä. Haastattelun suorita lainauksia saatetaan käyttää anonyymisti tutkimusraportissa. Ääninauhat, litteroitu aineisto sekä suostumuslomake hävitetään viimeistään tutkimuksen valmistuttua.

Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin tutkimuksen aikana, milloin tahansa ja syytä ilmoittamatta keskeyttää osallistumiseni, jolloin minua koskeva jo kertynyt aineisto hävittää, mikäli sen poistaminen on mahdollista tutkimusaineistosta. Tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle kustannuksia. Olen saanut riittävästi suullista ja kirjallista tietoa tutkimuksesta ja haluan vapaaehtoisesti osallistua siihen.

Allekirjoituksellani vahvistan suostumukseni tutkimukseen osallistumiseen.

Paikka ja aika \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

Tutkittava ja nimen selvennys

Tutkija ja nimen selvennys

## LIITE 3

### Teemahaastattelu (Sosiaalityöntekijän haastattelu)

#### Taustatiedot:

- Kuinka pitkään olet toiminut sosiaalityöntekijänä?
- Kuinka pitkään sijaishuollon sosiaalityöntekijänä?
- Kuinka monta perhehoitoon sijoitettua lasta sinulla on asiakkaana?

#### Yhteydenpito:

- Kuinka usein olette yhteydessä perhehoitajan kanssa/ entä kuinka usein lapsen kanssa?
- Kumpi on yleisemmin yhteydenottaja, perhehoitaja vai sosiaalityöntekijä?
- Millaisissa tilanteissa otat yhteyttä perhehoitajaan? Millaisissa tilanteissa perhehoitaja ottaa yhteyttä sinuun?
- Miten tuet perhehoitajaa lapsen hoitajana ja kasvattajana? Jääkö jotain toteuttamatta ja miksi?
- Arvioi yhteydenpidon määrää lapsen edun toteutumisen kannalta.
- Pitäisikö yhteydenpitoa jotenkin muuttaa tai kehittää?

#### Työnjako:

- Kuvaa millainen on sinun ja perhehoitajan työnjako lapsen asioista huolehtimisessa?
- Mitä odotat perhehoitajalta teidän yhteistyössänne?
- Mitä perhehoitaja mielestäsi odottaa sinulta lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä?
- Arvioi pitäisikö työnjakoa muuttaa tai kehittää.

#### Valta suhteessa:

- Onko sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan suhteessa valtaa?
- Määrittele millaista sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan suhteessa oleva valta on ja miten valta ilmenee.
- Kuvaile mahdollisuuksiasi vaikuttaa perhehoitajan toimintaan lapsen hoitajana ja kasvattajana.
- Kuvaile tilanteita, joissa teillä on ollut erimielisyyttä lapsen asioista. Miten erimielisyydet on ratkaistu?
- Auttaako valta sinua toimimaan lapsen asioissa perhehoitajan kanssa vai rajoittaaako se jollakin tavalla toimimista?
- Muuttaisitko jotain sosiaalityöntekijän oikeuksista tai velvollisuuksista, joita sosiaalityöntekijällä on hoitaessaan sijoitetun lapsen asioita? Entä mitä muuttaisit niistä oikeuksista ja velvollisuuksista, joita perhehoitajalla on?

#### Vallan merkitys lapsen etuun:

- Miten sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan suhteessa ilmenevä valta vaikuttaa lapsen etuun perhehoidossa?
- Missä lapsen asioissa sinulla sosiaalityöntekijänä on valtaa?
- Missä lapsen asioissa perhehoitajalla on valtaa?
- Mitä tiedät perheisiin sijoitettujen lasten arjesta/ Millaista tietoa saat lapsen asioista perhehoitajalta?
- Kuvaile miten vaikutat sijoitetun lapsen arkeen.
- Kuvaile miten perhehoitajan valta vaikuttaa sinun toimintaasi lapsen edusta huolehtijana.

**Mitä muuta haluat tuoda esiin?**

## **Teemahaastattelu (Perhehoitajan haastattelu)**

### **Taustatiedot:**

- Kuinka pitkään olet toiminut perhehoitajana?
- Toimitko yksin perhehoitajana vai puolison kanssa?
- Kuinka monta sijoitettua lasta teillä on asumassa?

### **Yhteydenpito:**

- Kuinka usein olette yhteydessä sosiaalityöntekijän kanssa?
- Kumpi on yleisemmin yhteydenottaja, perhehoitaja vai sosiaalityöntekijä?
- Kuinka usein sosiaalityöntekijä tapaa lasta ?
- Millaisissa tilanteissa otat yhteyttä sosiaalityöntekijään? Millaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijä ottaa yhteyttä sinuun?
- Miten sosiaalityöntekijä tukee sinua lapsen hoitajana ja kasvattajana? Jääkö jotain toteutumatta ja miksi?
- Arvioi yhteydenpidon määrää lapsen edun toteutumisen kannalta.
- Pitäisikö yhteydenpitoa jotenkin muuttaa tai kehittää?

### **Työnjako:**

- Kuvaa millainen on sinun ja sosiaalityöntekijän työnjako lapsen asioista huolehtimisessa?
- Mitä odotat sosiaalityöntekijältä teidän yhteistyössänne?
- Mitä sosiaalityöntekijä mielestäsi odottaa sinulta lapsen kasvattajana ja huolehtijana?
- Arvioi pitäisikö työnjakoa muuttaa tai kehittää?

### **Valta suhteessa:**

- Onko perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa valtaa?
- Määrittele millaista perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän suhteessa oleva valta on ja miten valta ilmenee?
- Kuvaile mahdollisuusiasi vaikuttaa sosiaalityöntekijän toimintaan lapsen asioiden hoitajana.
- Kuvaile tilanteita, joissa teillä on ollut erimielisyyttä lapsen asioista. Miten erimielisyydet on ratkaistu?
- Auttaako valta sinua toimimaan lapsen asioissa sosiaalityöntekijän kanssa vai rajoittaako se jollakin tavalla toimimista?
- Muuttaisitko jotain sosiaalityöntekijöiden oikeuksista tai velvollisuuksista, joita sosiaalityöntekijällä on hoitaessaan sijoitetun lapsen asioita? Entä mitä muuttaisit oikeuksista ja velvollisuuksista, joita perhehoitajalla on?
- Mikä merkitys on sillä, että perhehoito tapahtuu sinun yksityisessä kodissasi?

### **Vallan merkitys lapsen etuun:**

- Miten perhehoitajan ja sosiaalityöntekijä suhteessa ilmenevä valta vaikuttaa lapsen etuun perhehoidossa?
- Missä lapsen asioissa sinulla perhehoitajana on valtaa?
- Missä lapsen asioissa sosiaalityöntekijällä on valtaa?
- Millaista tietoa saat sosiaalityöntekijältä lapsen asioista?
- Kuvaile miten vaikutat sijoitetun lapsen arkeen.
- Kuvaile miten sosiaalityöntekijän valta vaikuttaa sinun toimintaasi lapsen edusta huolehtijana.
- Kuka sanoo viimeisen sanan lapsen asioissa? Millainen merkitys tällä on lapselle edulle perhehoidossa?

### **Mitä muuta haluat tuoda esiin?**